

hláska

ročník XVIII, 2007, č.4

Nová zjištění z hradu Boskovice

Jan Štětina

V jarních měsících roku 2005 probíhaly drobné terénní úpravy v areálu hradu Boskovice (okr. Blansko). Předmětem předkládaného sdělení je popis a interpretace relikvů zdív, odhalených v souvislosti s úpravou příjezdové komunikace pod přibližně 50 cm mocnou vrstvou suti, přiléhající k východnímu obvodu hradního jádra. Provedený plošně nevelký odkryv přinesl poznání dosud neznámých konstrukcí a v kombinaci s povrchovým studiem dosud stojících i již dříve odkrytých zdív umožnil nový pohled na stavební vývoj východní části hradu (k hradu souhrnně Kašička 1973, 216 – 226; Bránský 1990, 54 – 58; Samek 1994, 110 – 111; nověji Plaček 1999, 140 – 141; Plaček 2001, 111 – 115; Durdík – Bolina 2001, Štětina 2004, 37 – 46; kde uvedena i další literatura).

Popis náleзовé situace

Zkoumaný prostor se nachází pod jihovýchodním a východním obvodem hradního jádra. Na jihu je vymezen mohutnou, ve spodních partiích plnou, obdélnou, pozdně gotickou věžicí a na severu nevysokým torzem další věžice. Po odtěžení kamenné destrukce se cca 240 cm od jihovýchodní věžice objevilo torzo 230 cm silného zdíva, sestaveného z granodioritových bloků, spojených velmi kvalitní vápennou maltou. Odkrytá část zdi s lícovanou jižní stranou byla cca 300 cm dlouhá a maximálně 70 cm vysoká, na východě nebylo její zakončení zachyceno. Vztah zdi k východní obvodové hradbě jádra se nepodařilo spolehlivě ověřit – pravděpodobně byla přiložena na spáru. V délce asi 260 cm na zmíněnou zeď navazuje další kamenná zeď, jejíž vnitřní (západní) líc běží ve vzdálenosti 55 – 67 cm od východního líce obvodové hradby jádra. Přesnou délku této zdi neznáme z důvodů jejího překrytí základovým zdívem severně situované, mladší věžice. Obě popsané zdi byly vzájemně provázány, usuzujeme tedy na jejich vznik v rámci jediné stavební etapy. Výše na tyto relikty navazovalo přímé kamenné lícované zdívo, patrné ve formě předstupující nadzemní partie východní obvodové zdi jádra a dochované do výšky 90 – 120 cm. Na jihu toto přímé zdívo končí trojicí pískovcových kvádrů, zavázaných do východního líce hradby jádra, před níž kvádry vystupují o 28 cm. O záměrném rozebrání vyšších částí tohoto zdíva, přiléhajícího k východnímu obvodu hradního jádra, pře-

svědčivě vypovídá evidentně mladší šikmá cihlová plenta, navazující na horní hranu předsazeného úseku kamenného zdíva. Nebyla prokázána existence odbourané přččné zdi na východním líci hradby jádra. Nelze tedy předpokládat výrazné výškové vyvinutí objektu, kterému popsaná soustava zdí náležela.

Hrad Boskovice (okr. Blansko). Zkoumaný prostor pod východním obvodem hradního jádra po odstranění suti. Vzadu průjezdný pozdně gotický pilř s portálem završeným oslřm obloukem, uprostřed jižní zeď gotickorenesanční věžice, vlevo východní hradba jádra s relikty dosud neznámých konstrukcí (foto J. Štětina 2005)

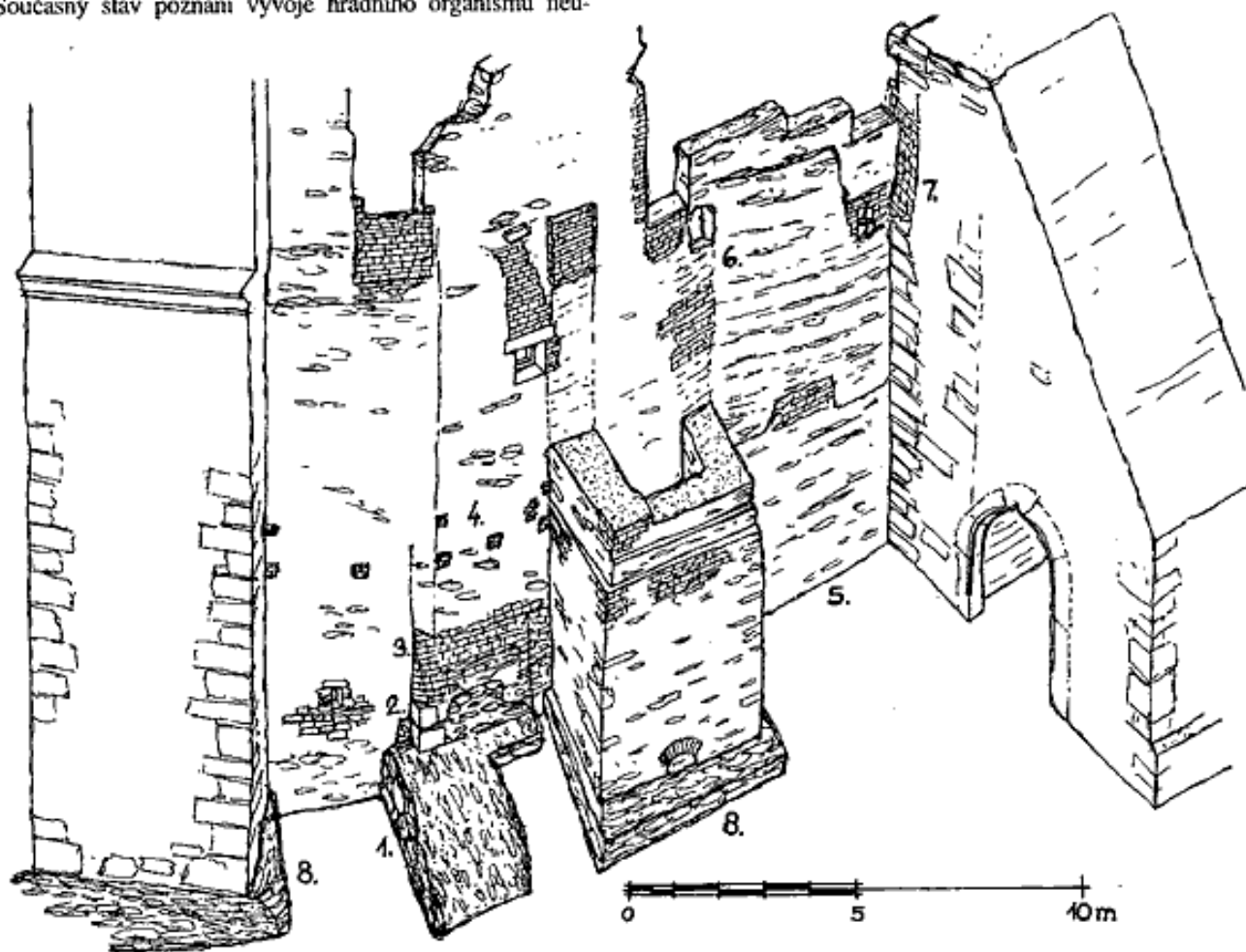
Interpretace, pokus o dataci odkrytých reliktů

Nejstarším prvkem ve zkoumaném prostoru je spodní partie plášťové hradby jádra, do níž bylo zavázáno několik mohutných pískovcových kvádrů. Ty mohly tvořit např. část neprofilovaného ostění předpokládané vstupní brány nebo výřezu pro padací most. Následovala výstavba k hradbě jádra na spáru přiložené masivní kamenné zdi, předstupující o cca 75 cm před kvádrové nároží a pokračující i podél východní strany hradby jádra. Nelze určit, zda patrný krátký úsek spáry vyznačuje fázovost výstavby nebo zda jej lze interpretovat jako technologickou mikrofázi. Sestava dvojice navazujících, značně masivních zdí nevylučuje ani existenci hranolové stavby, přiložené zevně k východnímu obvodu plášťové hradby jádra. Objekt by však musel být ve zděné části poměrně nízký, vzhledem k absenci stop zdiva ve vyšších částech východní hradby jádra. Severní obvodová zeď tohoto objektu může být ukryta pod pozdně gotickou severní věžicí, východní můžeme hledat nejspíše pod úrovní terénu stávající komunikace, směřující k pozdně gotické bráně ve východním průjezdovém pilíři. O mladších úpravách svědčí nevelký blok kamenného zdiva, přiložený k jižnímu líci kamenné armatury.

Datace nově objevených reliktů není prosta problémů. Současný stav poznání vývoje hradního organismu neu-

možňuje zařazení zdiva plášťové hradby jádra do 13. století (viz např. sekundárně zazděné architektonické prvky na jihu, srov. Svoboda 1995, 355 – 388, zejm. 376). Pravděpodobnější je výstavba hradby až při radikální přestavbě hradu, provedené před rokem 1398 Erhartem z Kunštátu (Štětina 2004, 37 – 46). Vztah jednotlivých úseků hradebního pláště nelze jednoznačně posoudit především kvůli existenci několika pozdně gotických a renesančních věžic a mladším úpravám hradby (přelícování, recentní dozdivky a spárování). Výstavbu východního úseku hradby jádra s kvádry předpokládaného ostění brány či mostního výřezu a navazujícím kamenným lícem (průjezdu?) klademe až do období těsně před rokem 1398. Další možnosti vzniku nově odkrytých zdí je snad první polovina 15. století. Nejpozději pro tuto dobu tedy předpokládáme výstavbu hranolového (opět vstupního?) objektu s 230 cm silným základovým zdivem.

Zástavba před východním obvodem jádra zanikla nejpozději při radikální pozdně gotické přestavbě hradu, provedené po roce 1485 Ladislavem z Boskovic. Pozdní gotika přidala ke starší plášťové hradbě hranolové pilíře a věžice, jimž náleží i výrazně přesazené předzáklady (předstupující o 40 – 70 cm), odkryvem rovněž obnažené.

Hrad Boskovice (okr. Blansko). Pohled na východní část plášťové hradby jádra. 1 – pozůstatek hradby či objektu, přiloženého zevně k plášťové zdi; 2 – kvádrové nároží, snad zbytek ostění brány nebo výřezu pro padací most; 3 – cihlová plenta, vzniklá po odstranění objektu; 4 – dvě řady trámových kapes, snad z konstrukce přestřešení vstupní cesty; 5 – pozdně gotická přímá plenta, vybudovaná v souvislosti s východní věžicí po předpokládaném odstranění starších konstrukcí; 6 – odlišné, starší zdivo plášťové hradby, zakončené novodobou zídkou z 30. let 20. století; 7 – místo renesančního prevetu, dodatečně vysazeného ze zdi na opukových konzolách a zahloubeného do kvádrového zdiva pozdně gotického pilíře; 8 – předzáklady pozdně gotických věžic (kresba J. Štětina 2007)

Východní obvod plášťové zdi hradního jádra

Další informace poskytl vizuální průzkum stojícího úseku východní plášťové zdi jádra. Přímou nad zkoumanými relikty zdív se podařilo identifikovat dvě řady trámových kapes. Spodní se nachází ve výšce cca 3,8 – 4,2 m nad dnešní úrovní terénu. Pětice kapes o rozměrech cca 30 – 45 cm x 25 – 40 cm není přístupná, jejich vztah ke zdívu tedy nelze přesvědčivě určit; dnes jsou navíc zazděny cihlami. Spodní hrana kapes leží v jedné úrovni, jejich vzdálenost se pohybuje od 1 m do 1,7 m. Přibližně 60 – 70 cm nad první řadou se nachází další trojice zazděných kapes, tentokrát o průřezu asi 30 x 30 cm. Až do průzkumu celé situace z lešení se nelze k interpretaci zazděných otvorů zodpovědně vyjádřit. Prozatím nepředpokládáme jejich souvislost se zjištěnými relikty zdív. Pravděpodobně se mohlo jednat např. o konstrukci zastřešení úzkého přístupového koridoru mezi východním obvodem jádra a případnou protilehlou zástavbou, přiloženou k obvodové zdi. Zpřesňující informace k dataci kapes by přinesla detailní obhlídka horní partie jižní zdi patrně gotickorenesanční věžice při východním obvodu jádra. Zdá se totiž, že zdívo této věžice těsně pod horizontálním ústupkem zčásti obezdilo trám, vetknutý v nejsevernější kapse spodní řady. To by svědčilo o dodatečně přistavbě východní hranolové věžice k již existující konstrukci, kterou bychom tak mohli přesvědčivěji ztotožnit s pozdně gotickým, resp. předrenesančním zastřešením východní partie přístupového koridoru.

V severním úseku východního obvodu hradby jádra byla mezi východním pilířem s pozdně gotickou branou a jižněji situovanou podnoží hranolové věžice zjištěna kamenocihelná plenta výšky cca 4 m a délky přibližně 5,5 m. Plenta, jejíž struktura je zřejmá novodobým spárováním, má půdorysně přímý průběh a je provázána se zmíněným pozdně gotickým, resp. gotickorenesančním soklem věžice. Horní partie dochovaného zdíva hradby je zbudována z místního granodioritu. Kamenocihelné zdívo, materiálem výrazně odlišné od horní části plášťové zdi, bylo pravděpodobně zřízeno po odbourání dnes neznámých zděných konstrukcí, které mohly souviset s výše popsanými, jižněji situovanými zdívy z doby kolem roku 1400. V horní části zdíva navazuje opuková zídka, vystavěná ve 30. letech 20. století, která převrstvila i pozůstatky arkýřku (renesančního prevetu?), vynášeného dvoudílnou opukovou konzolou a částečně zasekaného do opukového kvádrového zdíva pozdně gotického průjezdného pilíře.

Relikty zděných konstrukcí pod severovýchodním obvodem hradního jádra

K nově zjištěným skutečnostem můžeme přiřadit ještě výsledky průzkumu zdív, odhalených v souvislosti s památkovým zabezpečením zříceniny hradu v roce 1984. Po odstranění mohutných destruktivních vrstev se severovýchodně od plášťové hradby – tedy mezi průjezdným pozdně gotickým pilířem jádra a pozdně renesančním polygonálním bastionem vnějšího opevnění – objevila složitá sestava zdív. Po důlčí dokumentaci, provedené PhDr. Lubomírem Konečným z tehdejšího KSSPPOP v Brně, byl nedozkoumaný prostor opět zasypán (Konečný 1984).

Nejstaršími konstrukcemi, datovatelnými do období před polovinou 15. století, byla kamenná hradba, ohraničující severovýchodně od jádra nevelký prostor půdorysu nepravidelného lichoběžníka. V ostrém severovýchodním nároží se objevila mohutná substrukce s šikmým vnějším

lícem – snad spodní část nevelké nárožní bašty lichoběžného půdorysu. Návaznost na předpokládanou obvodovou hradbu parkánu na západě byla překryta mladšími zdívy renesančního vstupního traktu. Východní zeď útvaru mířila do severovýchodního nároží pozdně gotického průjezdného pilíře, který k ní byl na přelomu 15. a 16. století přiložen. Výběh popsané zdi o šířce minimálně 110 cm (zeď je zeslabena ubouráním líce), zbudované opět z granodioritových bloků místní proveniencie, zůstal ve zdívu pilíře dodnes dochován. Nelze vyloučit souvislost zdív, objevených severovýchodně od jádra hradu roku 1984 se zdívy, navazujícími na východní část plášťové zdi a odkrytými roku 2005. Útvar s nárožní baštou je snad možno definovat jako „přihrádek“, zřízený někdy v první polovině 15. století zřejmě v souvislosti s vedením vstupní cesty do jádra hradu.

V exponovaném prostoru severovýchodně od jádra se dále nacházely konstrukce, datované do doby Ladislava z Boskovic (1485 – 1520) – rozměrný, původně valeně klenutý suterén obdélné budovy, přistavěný k východní zdi „přihrádku“ a drobná věžice (?) lichoběžného půdorysu, jež patrně v době kolem roku 1500 zajistila místo styku hradby „přihrádku“ s parkánovou zdi jádra. Objekty severovýchodně od jádra doznaly značných změn při renesanční přestavbě hradu v poslední třetině 16. století. Tehdy došlo k výstavbě nového severního paláce v místě vnitřního parkánu a celý prostor severně průjezdného pilíře se zřejmě stal částí renesanční schodišťové haly, zřízené před vstupem do obytného, renesančně přestavěného paláce.

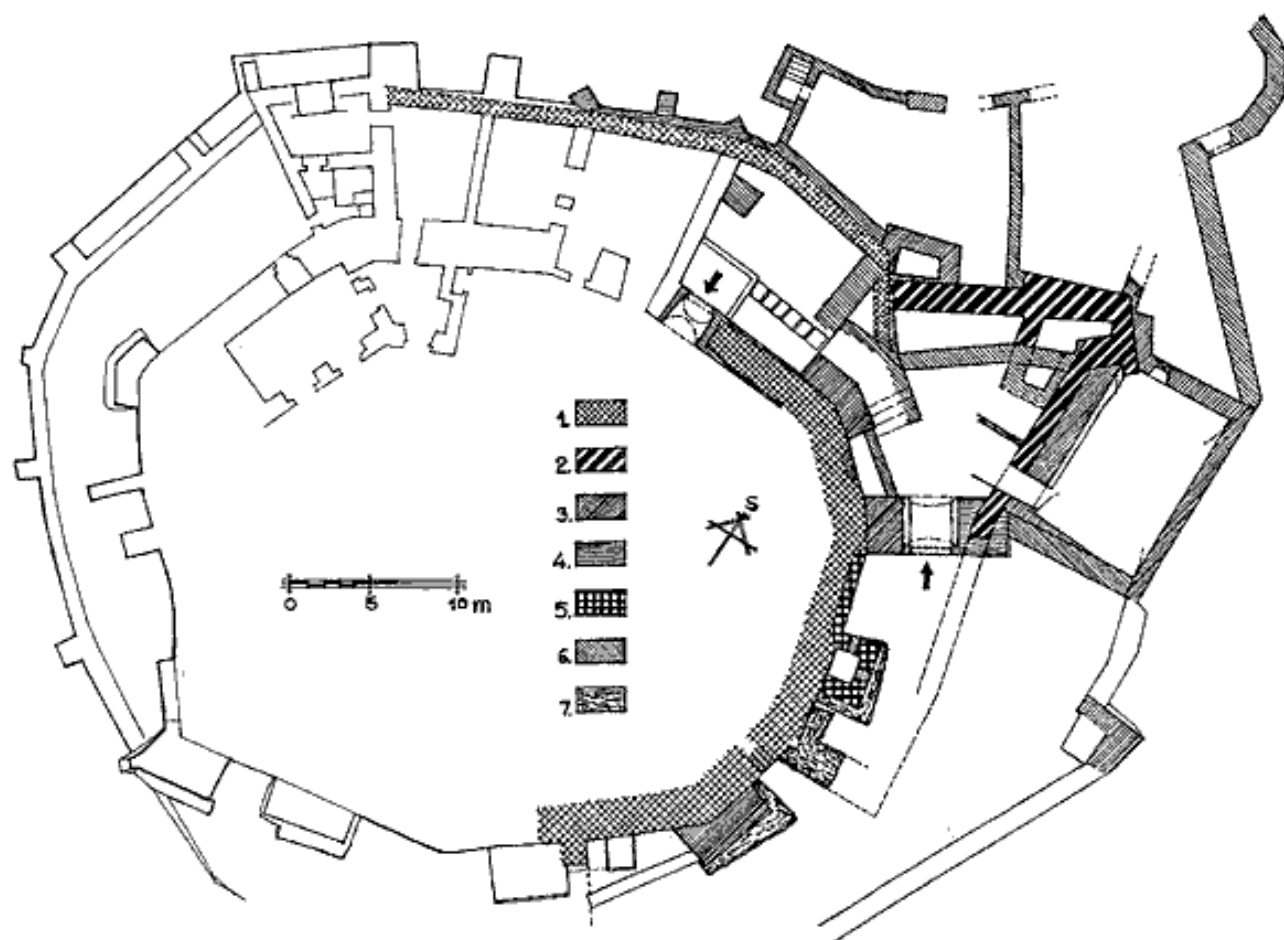
Přínos průzkumu pro upřesnění stavebního vývoje hradu

Shrme-li výsledky důlčího průzkumu východní části hradu Boskovic, konstatujeme následující:

- pod východním obvodem plášťové zdi jádra hradu, zřejmě z doby těsně před rokem 1400, byly identifikovány pozůstatky dosud neznámých zděných konstrukcí, které mohly vzniknout ve dvou stavebních fázích (kolem roku 1400, případně v první půli 15. století) a před zahájením radikální pozdně gotické přestavby hradu, tedy rokem 1485. Nelze však vyloučit ani jednorázový vznik zdív plášťové hradby a východně vystupujících konstrukcí;

- předpokládáme souvislost nově objevených zděných konstrukcí se zabezpečením vstupní cesty. Dříve navržené komunikační schéma hradu z fáze kolem roku 1400, tedy přes předpokládané předhradí severně od jádra, považujeme po zohlednění nových poznatků za neprokazatelné (srov. Štětina 2004, 44 – 45). Definitivní interpretace zjištěných relikvů bude moci být potvrzena až po případném podpovrchovém průzkumu prostoru východně hradního jádra. Pro druhou fázi hradního jádra (kolem roku 1400, případně první polovinu 15. století) zatím předpokládáme existenci příčné hradby, vystupující z východní části plášťové zdi jádra a navazující snad na hradbu „přihrádku“, zjištěnou roku 1984 severovýchodně od hradního jádra. Vzhledem k terénnímu reliéfu prudkého jižního svahu, jímž by vstupní cesta musela procházet, pracujeme s předpokladem dřevěné vstupní rampy, která by zpřístupnila uvažovaný vstupní útvar na východě plášťové hradby. V této souvislosti zmiňujeme i existenci výběhu kamenné zdi ve spodní partii jižního průčelí jádra hradu, dosud považované za výběh zdi parkánové (Štětina 2004, 44);

- jižní část fortifikace s branou (?) zanikla v době přestavby hradu za Ladislava z Boskovic, kdy na východním

Hrad Boskovice (okr. Blansko). Dílčí půdorys hradního jádra, vnitřního parkánu a prostoru severovýchodně od jádra se zakreslením zdív, dokumentovaných r. 1984 L. Konečným. 1 – zdivo plášťové hradby a parkánu z konce 14. století; 2 – zdivo rozšíření parkánu snad z první poloviny 15. století; 3, 4 – zdiva dvou uvažovaných pozdně gotických fází z doby Ladislava z Boskovic (1485 – 1520); 5 – zřejmě gotickorenesanční zdivo věžice a plenty na východním obvodu jádra; 6 – renesanční zdiva zástržlovské přestavby po roce 1568 a další zdiva 17. století; 7 – nově odkrytá zdiva, patřící snad vstupnímu útvaru zrušenému pozdně gotickou přestavbou. Bíle značeno blíže neanalyzované zdivo a konstrukce v textu nezmiňované (půdorys podle podkladů SÚRPMO a L. Konečného, kresba J. Štětina 2007)

obvodu jádra vyrostla trojice hranolových věžic, spolehlivě datovatelných díky architektonickým prvkům (ostění brány s oslím obloukem, vyžlabené okenní ostění děleného okna v 1. patře jihozápadní věžice) i analýze postupu přestavby paláce mezi léta 1485 – cca 1500. Část fortifikace severně od Ladislavem zbudovaného průjezdného pilíře existovala zřejmě ještě v první půli 16. století;

- dnes zazděné dvě řady trámových lůžek ve východním obvodu východní hradby se zkoumanými zdívy pravděpodobně nesouvisí. Pokud se nejedná např. o blíže nedatovatelnou technologickou záležitost (kapsy vykonzolovaného lešení?), mohlo by jít o pozůstatky (pozdně gotického?) přestřešení částí koridoru vstupní cesty do hradního paláce.

Průzkum zdánlivě nepříliš významných, zčásti nově objevených stavebních relikvií, koncentrujících se do východní části hradního areálu, přinesl korekci dosavadních představ vývojového modelu hradu Boskovic v době pánů z Kunštátu. Jejich stavební aktivitě nemusíme pravděpodobně přisuzovat pouze obnovu hradu Erhartem z Kunštátu ze sklonku 14. století. V neklidných dobách 1. poloviny 15. věku Kunštátí přikročili rovněž k posílení fortifikace komunikačně důležité východní partie parkánu. Zřejmě nově připojeným „přehrádkem“ do parkánu vstupovala komunikace, vedená blíže neznámým způsobem podél jižního

průčelí jádra. Navrácení hradu pánům z Boskovic v roce 1458 podnítilo radikální pozdně gotickou přestavbu fortifikačního systému i hradního jádra, při níž zanikla i podstatná část nadzemních zdív představené fortifikace. Mimořádně složitý vývoj hradu v období pozdní gotiky a renesance bude však v budoucnu podán formou samostatné monografie.

Literatura a prameny: Bránský, J. 1990: Boskovice v proměnách času. Boskovice; Durdík, T. – Bolina, P. 2001: Sředověké hrady v Čechách a na Moravě. Praha; Kašíčka, F. 1973: Hrad Boskovice v minulosti a dnes, Památková péče XXXIII/7, s. 216 – 226; Konečný, L. 1984: Státní hrad Boskovice – dílčí stavebně historický a archeologický průzkum 1984 (vnitřní parkán) a návrh dalších opatření z odborného hlediska státní památkové péče. KSSPPOP Brno, strojopis, nestránkováno; Plaček, M. 1999: Hrad Boskovice. In: Hlobil, I. – Perůtka M. (ed.), Od gotiky k renesanci. Výtvarná kultura Moravy a Slezska 1400 – 1550, III. Olomouc; Plaček, M. 2001: Ilustrovaná encyklopedie moravských hradů, hrádků a tvrzí. Praha 2001; Samek, B. 1994: Umělecké památky Moravy a Slezska, I. svazek. Praha; Svoboda, L. 1995: O plášťových hradech. In: Archaeologia historica 20, s. 355 – 388. Štětina, J. 2004: Hrad Boskovice kolem roku 1400. In: Dějiny staveb 2004. Plzeň, s. 37 – 46.

Architektonický článek z Nové Vsi

Václav Bumbička – Tomáš Karel – Petr Rožmberský – Marie Wasková

V prvním čísle Hlášky XVI/2005 na str. 4 – 7 vyšel článek nazvaný Rytířské a baronské sídlo v Nové Vsi, pojednávající o dosud historické literatuře neznámém panském sídle v Nové Vsi na Kasejovicu (okr. Plzeň - jih). Od té doby byly zjištěny další skutečnosti, doplňující jmenovanou práci, založenou především na studiu kotouňských matrik – Nová Ves byla součástí řesanické osady a řesanický kostel byl v 17. a 18. století filiálkou kostela v Kotouni. Jde především o doplňující informace z kasejovických matrik a z nejstarší, ale až z 18. století dochované matriky obnovené fary v nedalekých Chanovicích. Především se však jedná o znovuobjevení a zhodnocení architektonického článku, nalezeného kdysi v Nové Vsi.

Křtu potomka Jana Kryštofa Kokořovce, pána na Oselcích, byl v kasejovickém kostele roku 1652 přítomen také „urozený pan Jindra z Strojetic na Nové Vsi“ (SOA Kasejovice 1, 224 – 225), v berní ruce k roku 1654 jmenovaný jako Jan Jindřich Strojetic (Rožmberský 2005, 4). Urozená paní Anna Strojeticá z Nové Vsi je v obdobné situaci zachycena kasejovickou matrikou již roku 1661 (SOA Kasejovice 2, 74). V roce 1684 je kmotrou na křtu poddaných z Nové Vsi urozená panna Marie Strojeticá z Strojetic, možná jen příbuzná majitelů novoveského statku. Ze sloužících je onoho roku jmenován novoveský lokaj (SOA Kasejovice 3, 153, 156).

Zatím bylo zjištěno, že příslušníci rodu Strojeticých ze Strojetic byli kotouňskou matrikou naposledy v Nové Vsi připomenuti roku 1682 a jako další vrchnost se podařilo zjistit až k roku 1689 Gotfrýda Konstantina Ratzenbergera z Ratzenbergu, sedlákem na Řesanících a Nové Vsi (Rožmberský 2005, 5). Avšak v kasejovické matrice je k roku 1685 zapsán křest dítěte poddaných z Nové Vsi, jemuž byla kmotrou Eva Pošnová, zastupující Její Milost paní Fagehtovou, dědičnou paní na Nové Vsi. Více se o dosud neznámých majitelích statku Nová Ves dozvídáme ze zápisu ze 14. 10. 1686, kdy byla jmény Izabela, Maxmiliána a Kateřina pokřtěna ve filiálním kostele v Řesanících dceruška urozeného pána Víta Justa Maxmiliána „von Fageht“, pána na Nové Vsi, a jeho manželky urozené paní Eleonory Konstantiny Fagehtové, rozené „Koczenbergrové“ (SOA Kasejovice 3, 172, 180). Je možné uvažovat o tom, že správně mělo být Ratzenbergerové a že šlo o dceru Gotfrýda Konstantina Ratzenbergera. Když byla 25. 11. 1687 v kasejovickém kostele pokřtěna jmény Anna, Marie a Kateřina „víry turecké neb machometské od nejvyššího lajtnanta Gaimona urozenému panu Janovi Fridrichovi Schmidovi, toho času hejtmanu panství schlüsselburského (tj. Inářského) darovaná“, účastnil se křtu také urozený a statečný rytíř, pan Gotfrýd Konstantin Rantzenberger, označený již jako pán na Řesanících a Nové Vsi (SOA Kasejovice 3, 192).

Jako poslední šlechtici žijící v Nové Vsi byli známi z kotouňské matriky Josef Kunáš z Machovic a jeho manželka Marie Josefa rozená z Rummerskirchu, kterým se roku 1765 narodil syn (Rožmberský 2005, 6). Podařilo se zjistit, že z Nové Vsi byl pokřtěn jmény František, Václav, Josef a Erasmus syn uvedených rodičů již také roku 1763. V roce 1765 je pak připomenuta Františka Kunášová

z Machovic rozená „Rogicziana“ z Nové Vsi (SOA Chanovice, 26, 102), snad Josefova matka, žijící se synem a snachou v Nové Vsi.

V článku citovaném na začátku jsou popsány okolnosti objevu kamene s letopočtem asi v roce 1964, který se při průzkumu v roce 2004 nepodařilo nalézt. Podle pamětníků měl nést letopočet 1263, který je evidentně výsledkem

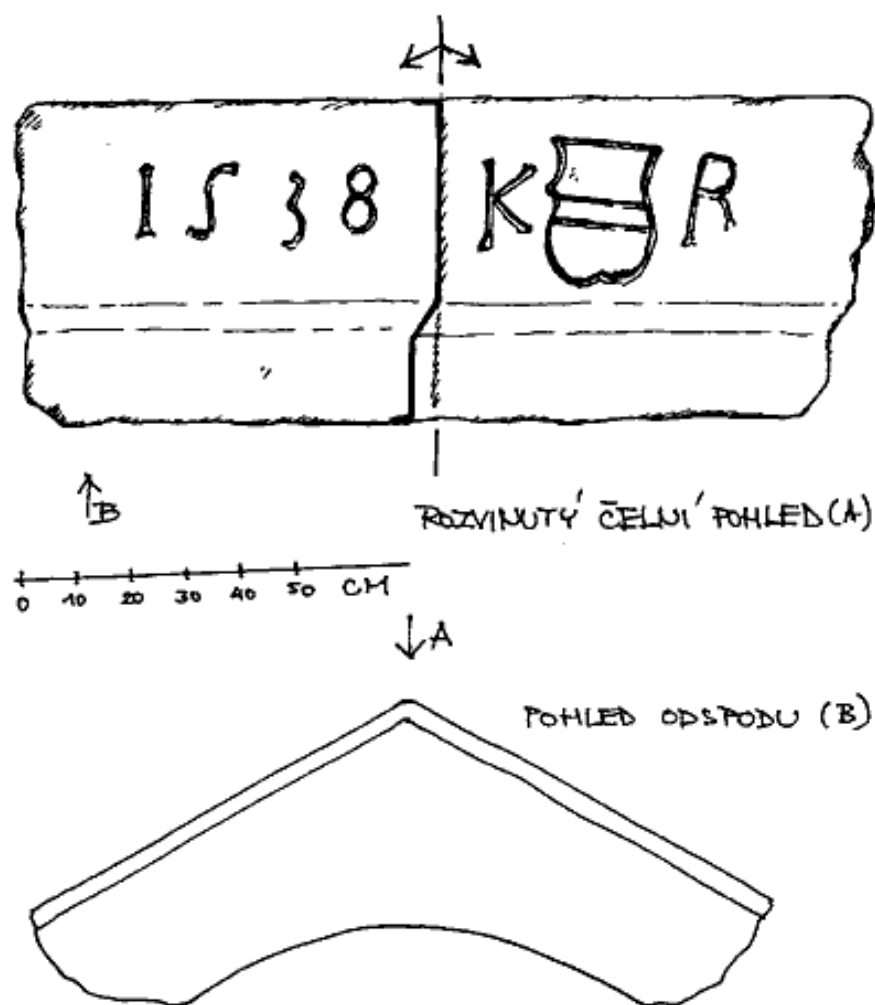
Nová Ves, architektonický prvek, celkový pohled (foto V. Bumbička 2007)

Nová Ves, architektonický článek, detail letopočtu (foto V. Bumbička 2007)

Nová Ves, architektonický článek, detail erbu a iniciál (foto V. Bumbička 2007)

Nová Ves, architektonický článek, kresebná dokumentace (T. Karel)

špatného čtení. Podle popisu jeho tvaru byla vyslovena domněnka, že by mohlo jít o segmentové nadpraží (Rožmberský 2005, 7). Poté bylo zjištěno, že kámen existuje a v encyklopedické práci o panských sídlech se objevuje o Nové Vsi samostatná stať, kde se o něm praví, že kámen s erbem a letopočtem 1563 je dokladem zaniklého panského sídla (Karel – Krčmář 2006, 162). Kámen kdysi (nejspíše roku 1967) nalezlo několik školáků při bourání tarasu na návsi u čp. 5, kde byl druhotně použit jako stavební materiál. Dnes je uložen na zahradě při čp. 3 v sousedství pozůstatků poplužního dvora.

Jedná se o pravidelný, kamenicky profesionálně opracovaný žulový stavební prvek. Vzhledem k vytesanému nápisu a erbů můžeme identifikovat jeho původní polohu v konstrukci, které byl součástí. Prvek je zhruba trojúhelního tvaru o maximálním rozměru 135 cm, přičemž jedna ze stěn je konkávně vybrána a pečlivě otesána. K ní přiléhající vrcholy jsou méně pravidelně osekány. Méně pravidelná je také spodní plocha. Horní plocha je pravidelně opracována a nenesla žádné další stopy po úpravách či poškození. Čelní dvě plochy o délce 76 a 78 cm spolu svírají tupý úhel (jeho hrana je okosená) a jsou mírně předstupující vodorovnou plochou rozděleny na dvě části. Na jedné z ploch je vytesán letopočet a na druhé erb a po jeho bocích písmena (podrobněji viz dále).

V diskusi autorů tohoto příspěvku bylo vyloučeno, že jde o nadpraží a při úvahách o funkci pojednávaného archi-

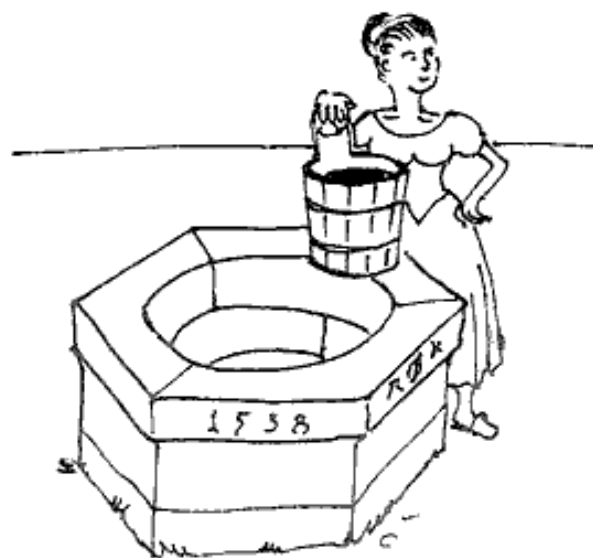
tektického článku bylo vydedukováno, že by se mohlo jednat o část římsy nároží domu nebo ohradní zdi někde v blízkosti brány. Proti tomu však hovořilo několik skutečností: 1) Kámen se lomí nikoli v pravém, ale v tupém úhlu. To však není dost silný argument, neboť v případě ohradní zdi by to bylo možné. 2) Na kameni vytesaný letopočet, erb a iniciály by v případě vysoko situované římsy nebyly dobře čitelné a neplnily by tak svůj účel. 3) V případě umístění prvku na nároží by ve stejném tupém úhlu byla upravena i jeho vnitřní strana, která však tvoří výseč kruhu.

Z výše uvedených důvodů byla myšlenka, že architektonický článek byl součástí římsy, zavrhnuta. Vnitřní výseč kruhu nakonec vedla k tomu, že architektonický článek byl hypoteticky identifikován jako část obrubně neboli horní krycí desky, ukončující obezdění studny či kašny, náležející k sídlu společenských elit v Nové Vsi. Jednalo se tedy s největší pravděpodobností o pravidelný osmistěn, vysoký cca 1 m, jehož horní okraj byl zesílen ve formě mírně vystupující římsy. Konstrukci si můžeme představit dvojím způsobem. V pravděpodobnější variantě,

vycházející z řady analogií, by bylo celé těleso vyzděno z kamenných kvádrů. Možné je i vyzdění z cihel, pouze kryté kamennou horní deskou, jejíž jeden díl máme zachován. Letopočet a erb s iniciálami by v tom případě byly dobře čitelné; erby na studni známe, i když z jiného období, např. ze zámecké studny z Žinkov, časté jsou i na kašnách (např. ve dvorech plaských cisterciáků i s letopočty).

Z tvaru dochovaného kamenického prvku můžeme odvodit, že obepínal prostor s průměrem kolem 1,5 m; obrubeň byla tvořena čtyřmi takovými články a vzhledem k průměru šlo spíše než o kašnu o studnu. Protože předpokládaná horní plocha obrubně není na okrajích poškozena, nesloužila k odkládání okovaných věder (na kašnách a studních jsou stopy provozu velmi čitelné). Nejsou zde ani stopy po ukotvení nějaké konstrukce potřebné pro snadný transport vody (rumpál a pod). Z těchto důvodů je tedy pravděpodobné, že taková konstrukce stála pod nějakým přístřeškem, který zároveň nesl rumpál nebo obdobné zařízení a přístupný byl pouze z jedné strany (z jiné, než na které byl umístěn dochovaný díl – není proto poškozen provozem). Nelze však vyloučit, že se jednalo o kašnu spíše zdobné funkce v zahradě. Samozřejmě je též možné, že prvek byl kryt nějakým obezděním (jako bývají kryty některé studny či kašny na zimu) nebo byl užíván jen velmi krátce.

Konečně se dostáváme k symbolům, vytesaným na pohledové ploše architektonického článku. Byla odborně

Pokus o kresebnou rekonstrukci studny (T. Karel)

posouzena čísla a písmena a vročení nově bezpečně určeno jako 1538. Číslice letopočtu v zásadě odpovídají tvarům arabských číslic šestnáctého století, které ovšem v průběhu novověku neprošly žádným bouřlivým vývojem. Jednička letopočtu je opatřena patkou u základní linky a pouhým náznakem stříšky. Číslice pět je tvořena nepřliš výrazně zvlněným tahem, přechod mezi bříškem a dřikem a dřikem a břevnem není zdůrazněn. Břevno je patrně opatřeno rourovitou patkou, nelze však vyloučit, že se jedná o zvětrání. Ani u číslice tři se neseťkáme s výrazným lomením mezi oběma bříšky. Horní oblouk je menší a zašpičatělý (ukončený patkou či důsledek eroze?), dolní mírně zasahuje pod základní linku. Osmička má moderní tvary.

Tento letopočet patrně posouvá vznik samostatného statku a existenci panského sídla v Nové Vsi hlouběji do minulosti, než jak bylo zatím předpokládáno – roku 1543 byla lokalita majetkově rozdělena na tři části, z nichž jedna náležela vladykům z Dlouhé Vsi k Oselcím a dvě Strojetic-kým ze Strojetic k Řesanovicím; až roku 1587 seděl na Nové Vsi Oldřich Strojetic (Rožmberský 2005, 4). Možnost, že artefakt byl do Nové Vsi přemístěn z jiné lokality, je velmi nepravděpodobná.

Erb s iniciálami nemá tvar štítu vyhraněný ani pozdně goticky (kolčí), ani renesančně, ani barokově (srovnej Buben 1986, 37 - 39), a vzhledem ke způsobu provedení nelze vyloučit, že k jeho vyrytí společně s iniciálami mohlo dojít jindy, než k vytvoření letopočtu. Po stranách štítu jsou

naznačené fanfmochy, na štítu vidíme znamení břevna (Buben 1986, 44), které August Sedláček ve své Heraldice nazývá pruhem nebo štítem na pětice trojdielným a uvádí na 70 starých šlechtických rodin, které toho znamení užívaly. Mezi rodinami erbovními a přistěhovaletými se tímto znamením prokazovala pouze jediná (Sedláček 1925, 344, 351, 727). Jde tedy o erb náležející spíše než cizincům a novým povýšencům, kteří se v Nové Vsi po Strojetic-kých často střídali, některému ze 70 výše uvedených staročeských rodů, které asi nemá cenu zde vyjmenovávat; stačí konstatovat, že příslušník žádného z nich zatím jako majitel Nové Vsi nebyl zjištěn.

V iniciálách „K“ a „R“ po stranách erbu se setkáváme s nepřliš pečlivě provedenou kapitálou. Litera „K“ je opatřena kyjovitě se rozšiřujícími patkami, oba šikmé dřiky jsou vzhledem k dlouhému dřiku mírně zkrácené. Majuskula „R“ má oblé tvary, dnes nelze striktně určit, zda byla také zakončena patkami, je to však pravděpodobné. Celkový modul písma odpovídá zhruba poměru výšky a šířky 2 : 1. Ve srovnání s letopočtem buď prošla tato část nápisu výraznější degradační proměnou způsobenou povětrnostními podmínkami nebo byla tesána jiným nástrojem a mělčejší; kontury písma jsou méně zřetelné než u čísel. Uvedené litery nejsou dostatečně signifikantní a proto mohou, ale nemusí pocházet z doby, do které se hlásí letopočet. Je možné se přiklonit k tomu, že litery a erb nejspíše nevznikly současně s čísly letopočtu. Bez znalosti rodu, jemuž náleží erb, nám tedy iniciály po stranách štítu k identifikaci příslušné osoby nelze pomoci.

Ačkoliv se poselství architektonického článku z Nové Vsi nepodařilo objasnit (nebo právě proto), měl by být zachován jako ukázka kamenické práce z doby přelomu pozdní gotiky a rané renesance, jako doklad sídla společenských elit v Nové Vsi, i jako nositel dosud nerozluštěné informace. K uchování hmotných pramenů jsou bezesporu určena muzea. Ovšem známé problémy s muzejními lapidárii (především velká hmotnost exponátů, nebo jejich umístění na místě nechráněném před povětrnostními vlivy, popřípadě neexistence lapidária v příslušném muzeu) dovolují vyslovit názor, že novověkému kameni z pevné žuly bude nejlépe tam, kde je – v Nové Vsi.

Prameny a literatura: Buben, M. 1986: Heraldika. Praha; Karel, T. - Krémář, L. 2006: Panská sídla západních Čech. České Budějovice; Rožmberský, P. 2005: Rytiřské a baronské sídlo v Nové Vsi. Hláška XVI, 4 - 7; Sedláček, A. 1925: Českomoravská heraldika II. Praha; SOA - Státní oblastní archiv v Plzni, sbírka matrik, Kasejovice 1, 2, 3 a Chanovice 1.

Příspěvek k historii zaniklých tvrzí a vsi Mastnice u Hradčan

Jiří Úlovec

Moravy a Slezska po roce 1945, Praha Asi II kilometrů vzdušnou čarou východním směrem od Poděbrad je vzdálena víska Hradčany (okr. Nymburk). Zaujala jižní a západní okraj výšiny, tyčící se nad okolní rovinou asi o 50 metrů. Nad jejím severním okrajem stávala ve středověku ves Mastnice se dvojicí panských sídel – tvrzí. Není pravděpodobné, že Hradčany byly založeny jako náhrada za starší sídelní komplex, opuštěný v průběhu 15. století, pro-

tože mezi zánikem jedné a založením druhé vsi uplynulo příliš dlouhé období. Jejich vzájemnou souvislost je nutně vidět jen v poloze.

Písemné prameny dokládající existenci Mastnice jsou velmi torzovité. Ves uvedl do širšího povědomí August Sedláček a veškerá mladší literatura v podstatě opakovala pouze jím publikované reálie.¹⁾ Výjimkou je publikování výsledků povrchového průzkumu zaniklé vsi a obou tvrzíšť

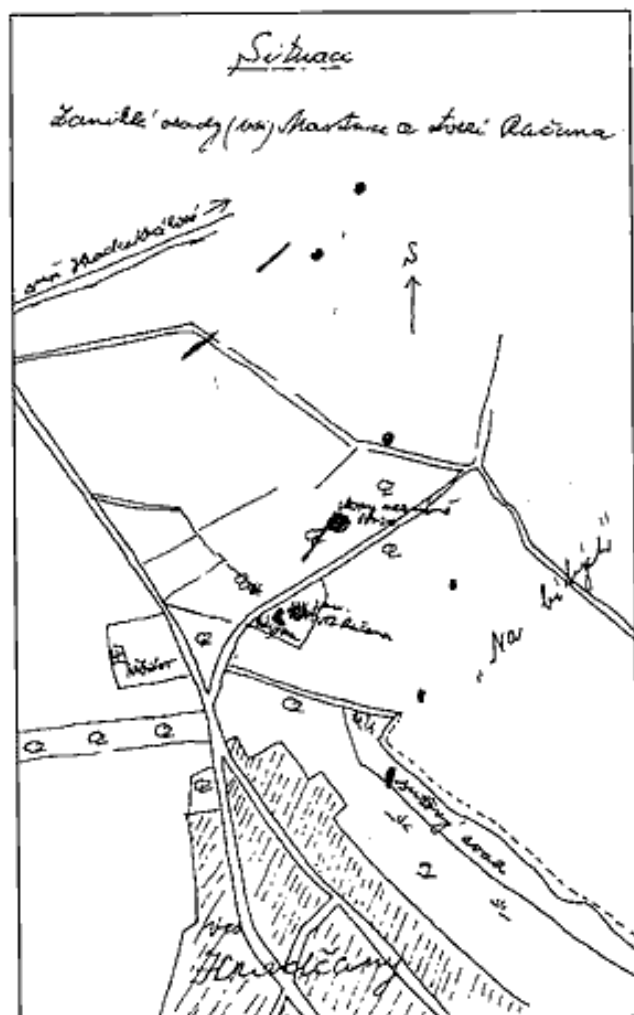
Mastnice (okr. Nymburk), výřez z katastrální mapy Hradčany z r. 1841. Nad severním okrajem vsi se rozkládá mladší hájovna s dochovaným tvrzištěm, jehož obrys byl doplněn. Severněji je vyznačeno druhé tvrziště, dnes již zničené. Mezi tvrzišti ležela zaniklá ves Mastnice (kresba autor)

v roce 1991, jehož autoři shrnuli jako první výsledky dosavadních terénních zjištění.²⁾ Jelikož však stále panuje určitá nejasnost v historických dokladech o vsi, byl proveden podrobnější výzkum písemných pramenů. Jeho výsledky nabídlly různé možnosti jejich interpretace a pochopení důvodů vzniku dvojice tvrzí v jinak celkem nevýznamné lokalitě. Stručný výtah byl publikován před několika lety z jiných důvodů,³⁾ nyní je proto potřebné vrátit se k výsledkům podrobněji a doplnit dříve učiněná zjištění.

Dosavadní bádání o zaniklé vsi se většinou přiklonilo k názoru, že nejstarší zmínkou o Mastnici je zpráva z roku 1436,⁴⁾ jen výjimečně byl uveden rok 1400 se zmínkou o tamním statku náležejícím Janovi.⁵⁾ Stranou pozornosti dosud stála skutečnost, že samotný Sedláček publikoval zmínku o Mikšovi ze Sedliště jako vlastníkovu podílu v Maslicích (tj. v Mastnici) také v roce 1400, ale sám z toho závěry nevyvodil.⁶⁾ Výklad zpráv je přitom sám o sobě složitý. O co vlastně šlo. Dne 1. května 1400 věnoval Bernard z nedalekých Běrunic faráři při kostele v nedalekých Chořovicích roční plat kopy českých grošů, plynoucí z lánu pozemků u Běrunic. Současně s ním pak obdaroval Jan

z Mastnice (v originále „clens de Maslic“) téhož faráře ročním platem plynoucím z jeho pozemků v Mastnici, a to se souhlasem Mikuláše zvaného Mikeš ze Sedliště, který měl tyto pozemky vloženy v deskách zemských a s darem osobně souhlasil.⁷⁾ Z obsahu zápisu je patrné, že část vsi s pozemky patřila Mikulášovi ze Sedliště, pšicímů se jinak po zaniklé vsi a panském sídle Sedlištěka u Dlouhopolska, a díl jeho majetku získal před rokem 1400 Jan z Mastnice. Vzhledem ke skutečnosti, že Jan používal přídomek po vsi, je velmi pravděpodobné, že patřil k místní drobné šlechtě, vlastníci minimálně jedno z tamních panských sídel. Komu patřilo sídlo druhé, nevíme. Možností je více. Mohl je držel jiný člen rodu Mastnických, nelze vyloučit ani to, že patřilo členovi jiného rodu a od něho je získal zmíněný Mikuláš, reálné jsou i další kombinace. Písemné prameny k tomuto problému sice nesdělují bližší údaje, nicméně ze zápisu z roku 1400 plyne důvod vzniku dvou panských sídel, jímž bylo majetkové rozdělení vsi.

Následná zpráva o vsi pochází z roku 1403 a uvádí dlužníky kapituly u svatého Apolináře v Praze, k nimž patřili tři obyvatelé nedaleké Opočnice a dále jakýsi Kříž, „laicus de villa Masnicz“.⁸⁾ Výklad tohoto záznamu je složitý proto, že slovo „laicus“, laik, mělo ve středověku několik odlišných významů, totiž neoborník, světský člověk, ale

Mastnice (okr. Nymburk), nedatovaný náčrt situace vsi Hradčany a dvojice mastnických tvrzišť. Originál uložen v Polabském muzeu v Poděbradech (kresba autor)

Jan Hellich byl na dlouhou dobu posledním, kdo se zaniklými mastnickými sídly a dalšími tvrzišti Nymburska a Poděbradska zabýval. Jeho práci později doplnil poměrně přesný náčrt situace zaniklé vsi a tvrzi, pocházející nejpozději z počátku šedesátých let minulého století,⁶⁾ jehož neznámý autor zachytil mimo jiné tehdy stále ještě existující dvojici tvrzišť (viz obr.). Jelikož výše zmíněný příspěvek z roku 1991 se věnoval podrobněji jejich podobě a nálezcům, na tomto místě se jimi nebudeme zabývat. Uvedme proto jen, že severněji položené tvrziště bylo zdokumentováno fotograficky 4. prosince 1966 F. Velebným,⁷⁾ poté však bohužel zaniklo. Ze zajímavého komplexu tak zůstalo dochováno jen jižněji položené tvrziště a plocha sadu a pole v místech, kde se kdysi rozkládala ves a druhé tvrziště.

Poznámky: 1) Sedláček, August, Hrad, zámek a tvrze Království českého, díl dvanáctý, Čáslavsko, Praha 1900, s. 24, a též, Místopisný slovník historický, s. d. (1908), s. 589. 2) Durdík, Tomáš – Chotěbor, Petr – Sakařová, Jana, Povrchový průzkum tvrzišť a zaniklé středověké vesnice Mastnice, *Castellologica bohémica* 2, 1991, s. 213 – 223. 3) Musil, František – Plaček, Miroslav – Úlovec, Jiří, Zaniklé hrady, zámky a tvrze Čech, 2005, s. 199 – 200. 4) Tento názor petrifikoval zejména Profous, Antonín, Místní jména

v Čechách. Jejich vznik, původní význam a změny, díl 3, Praha 1951, s. 35 – 36. 5) Pokud je známo, tak jako první ho uvedl August Sedláček, Místopisný slovník, c. d., s. 589. 6) Sedláček, August, Hrad, c. d., s. 405 – 406, heslo Sedlišky. 7) *Libri erectionum archidioecesis Pragensis saeculo XIV. et XV.*, svazek 5 (1398 – 1407), ed. Borový, Klement, Praha 1883, s. 541, č. 730. 8) Soudní akta konsistoře pražské (*Acta judiciaria consistorii Pragensis*), ed. Tadra, Ferdinand, díl 4 (1401 – 1404), Praha 1898, s. 260, č. 305. 9) Archiv český čili staré písemné památky české i moravské, sebrané z archivů domácích i cizích (dále AČ), svazek 6, s. 437 – 438, č. 41. 10) AČ 1, s. 528, totiž Zbytky register králův římských a českých z let 1361 – 1480, ed. Sedláček, August, Praha 1914, s. 197 – 198, č. 1441. 11) AČ 15, s. 268 – 270, č. 159. 12) Národní archiv (dále NA) – Desky dvorské 62, pag. 200 – 206. 13) NA – Indikační skici, Bydžovsko 129. 14) Polabské muzeum Poděbrady – Osobní fond Jan Hellich, sign. H 13 867. 15) Hellich, Jan, Příspěvek k podobě zaniklých osad na Poděbradsku, *Časopis pro dějiny venkova* 10, 1923, č. 1, s. 1 – 18, č. 2, s. 65 – 78, zde s. 71 – 73. 16) Náčrt je uložen v Polabském muzeu v Poděbradech. 17) Originál fotografie je uložen v Polabském muzeu v Poděbradech.

Drobnosti, dodatky, opravy, informace, zajímavosti, ohlasy

Merklínský zámek a jeho obyvatelé v nejstarší matrice

Nejstarší merklínskou matriku založil roku 1655 zdejší farář Jan Václav Bartholomei, patronem kostela a majitelem merklínského statku byl v té době urozený pán Jan Gref z Grefenburku (SOA 132). Matrika byla vedena merklínskými faráři více či méně pečlivě, některý uváděl důsledně postavení či povolání osob, jiný jen někdy. Do knihy bylo zapisováno do roku 1698, latinsky nebo česky. Kniha tak v podstatě pokrývá druhou polovinu 17. století a přináší zajímavé údaje, které snad napomohou i k datování přestavby zdejšího vrchnostenského sídla na barokní zámek.

Podle nestora české kastelologie A. Sedláčka povstal z merklínského tvrze zámek, který byl později stržen a na jeho místě postaven v letech 1824 – 1825 zámek nynější, při čemž zahlazeny i poslední zbytky bývalé tvrze (Sedláček 1893, 187). Hrad nakladatelství Svoboda (Bělohávek 1985, 211) přichází s tvrzením, že stará tvrz byla stržena a na jejím místě roku 1670 postaven barokní zámek, upravený kolem roku 1750 (zazděny arkády, upraveno průčelí s portálem). Zámek měl tehdy vysokou věž s helmou a byl pak v letech 1824 – 1825 důkladně přestavěn do dnešní podoby – čtyřkřídle jednopatrové budovy. Vychází evidentně z Uměleckých památek Čech, kde se však říká, že byl zámek postaven na místě tvrze nikoli roku 1670, ale okolo roku 1670 (Poche 1978, 374).

Na nová zjištění stavebního vývoje zámku v Merklíně učiněné v souvislosti s opravou fasád v letech 1990 – 1991 upozornil T. Karel (1994, 8). Pod mladší empírovou omítkou z let 1824 – 1825 byla nalezena v patře barokní fasáda s typickou červeně malovanou výzdobou kolem oken, pod římsou a s kvádrováním na nároží z doby zřejmě kolem roku 1700. Shodná výzdoba nároží byla nalezena pod stejnou omítkou i na objektu bývalého panského úřadu pod zámekem. Empírová úprava se tedy omezila na fasády, interiéry a střechy. Přizemí bylo překryto silnými plentami a nebylo zkoumáno – mohou v něm být pozůstatky tvrze.

V roce 1999 je konstatováno, že zámek byl postaven na místě tvrze kolem roku 1670 a připomenuty další stavební úpravy. Výstavba budovy bývalého důchodového úřadu panství v blízkosti zámku pod hospodářským dvorem byla položena do přelomu 17. a 18. století (Foud – Karel 1999, 81). Naposledy se ke stavebnímu vývoji vyjádřila Š. Plecítá (2005), která upozornila především na

sklepení pod jihovýchodním křídlem zámku, kde se nalézá „in situ“ pozdně gotický portál. Sklepení bývalo sklepením tvrze a jeho zdívo je společné s nadzemním zdívkem zámku pouze na nádvorní straně. Jak kolektivnímu dílu Encyklopedie českých tvrzi (2000), tak ilustrované encyklopedii českých zámků (Vlček 2001) merklínské panské sídlo bohužel uniklo.

Nyní se podíváme na obyvatelé merklínského vrchnostenského sídla a poté na jejich služebníky. Jan Gref z Grefenburku prodal merklínské zboží roku 1659 Filipovi Jakubovi Berchtoldovi (Sedláček 1897, 188). Matrika nám říká, že 6. října 1659 byla pokřtěna Maxmiliána Eleonora, roku 1660 Ferdinand Arnošt, roku 1662 Marie Anastázie, roku 1666 Antonín Ferdinand, roku 1674 Leopold Konstantin, roku 1675 Matyáš, roku 1677 Anna Kateřina a 24. prosince 1678 Jan Benedikt Josef, děti majitele panství Merklín, vysoce urozeného pána Filipa Jakuba Berchtolda, hraběte z Uherčic a jeho manželky Kateřiny Doroty, rozené z Říčan (SOA 3v, 4v, 137v, 6v, 15, 15v). Kmotry výše uvedeného Matyáše byli hrabě Matyáš Berchtold a hraběnka Zuzana Berchtoldová, kmotrem Jana Benedikta Josefa byl hrabě Jan Benedikt Berchtold (SOA 15, 15v). V roce 1675 byl za kmotra hrabě František Slatěnius(?) Berchtold, v roce následujícím hrabě Ferdinand Berchtold a roku 1678 hrabě František Karel Berchtold (SOA 9v, 10v, 13v). Dále jsou například v roce 1679 zaznamenáni hrabě František Berchtold, hrabě Ferdinand Antonín Berchtold a panna slečna Anastázie Berchtoldová (SOA 16v, 17, 17v).

Hrabě Filip Jakub Berchtold z Uherčic zemřel v roce 1679. Pánem na Merklíně se po něm stal jeho syn František Ferdinand (Sedláček 1908, 595), zřejmě narozený před rokem 1659, kdy Berchtoldové koupili Merklín. František hrabě Berchtold, panna Anastázie komtesa Berchtoldová, panna slečna Františka Polyxena Berchtoldová a paní hraběnka Kateřina Berchtoldová jsou připomínáni matrikou například v letech 1681 – 1684 (SOA 21, 21v, 22v, 72v, 73). František Berchtold a jeho sestra Maxmiliána byli za kmotry roku 1686, v letech 1688 a 1689 je uváděna panna slečna „Stazrle“ Berchtoldová (SOA 78v, 88v, 91v, 93), zřejmě výše zmíněná Marie Anastázie (Stazrle bude domácí zkratka z Anastázie). 14. I. 1691 zemřela urozená paní Marie Alžběta Berchtoldová (SOA 143v), jejíž rodové jméno se nepodařilo přepsat.

Podle Augusta Sedláčka (1893, 188) František Ferdinand Berchtold prodal panství Merklín roku 1692 Zdeňkovi hraběti Novohradskému z Kolovrat. Ovšem ještě 15. 3. 1693 byl v merklínském kostele pokřtěn František Josef Ignác, syn Františka Ferdinanda hraběte Berchtolda a jeho manželky Uršuly, rozené z Vrtby; za kmotra byl Karel František hrabě Berchtold, ale také již František Zdeňk hrabě Novohradský z Kolovrat (SOA 15v). Urozená panna slečna Terezie rozená z Kolovrat je matkou zaznamenaná roku 1694 a Karel Josef hrabě Novohradský z Kolovrat roku 1696 (SOA 115, 119).

K roku 1655 byla při křtu v merklínském kostele za kmotra Eva klíčnice, roku 1658 matřička zachytila hejtmana (capitaneus) merklínského panství Pavla Sádlo a lokaje Ambrože. Téhož roku byl zaznamenan „Paulus regens dominorum“ (SOA 132, 2v, 3, 4), zřejmě totožný s výše jmenovaným hejtmánem Sádlem. Písařem panství byl roku 1659 Jan Jiří (Honz Gírg) Schmeidler (SOA 3, 134). Byli ve službách majitele panství Merklín Jana Grefa z Grefenburku.

Za Berchtoldů je roku 1659 zmíněn purkrabí pan Pavel (SOA 134v), možná bývalý hejtman, roku 1661 měl provoz panského dvora na starosti šafář Jan Vovesný. Roku 1662 slyšíme o starém sládkovi Václavovi, kuchaři Janovi, kočím Jakubovi, myslivci Janovi a lokaji Bernardovi (SOA 5, 137v, 5v). Z roku 1667 je znám sládek Matěj Vovesný, v letech 1667 a 1670 byl hejtmánem panství Jiří Rajkovský, roku 1669 se oženil Jiří „Nicolaí“, „servi equorum“ (jízdní služebník) hraběte Berchtolda (SOA 59v, 140v, 142), roku 1670 (a často i později) je zaznamenan sládek Jiřík Trčka (SOA 11v). „Domina virgo“ (paní panna) Alžběta Stachová byla roku 1675 (SOA 9v) patrně příslušnicí fraucimoru, tedy společnicí paní Kateřiny Berchtoldové. Roku 1676 je zachycen pan Tobiáš Richter, hofmistr Jeho Milosti mladého pána Ferdinanda (SOA 10v). V letech 1684 - 1692 vystupuje v matrice Jan Rudolf Pěk, který byl trubačem pana hraběte a zároveň šenkýřem (SOA 75, 84v, 111). Roku 1685 se stal otcem Jan Hofman, „mistrknecht z nového ovčína merklínského“ (SOA 77), v letech 1685 a 1687 byl komorníkem pana hraběte Berchtolda Jakub Filip Beránek, v roce 1689 označený jako důchodní (SOA 77, 81v, 89v). V letech 1688 - 1692 byl merklínským purkrabím Daniel Matyáš Kučera, roku 1688 šafářem Václav Suchý a hraběcí hofmistryní Kateřina Vítková (SOA 87v, 88v, 90v, 66), roku 1689 je uveden hraběcí služebník Jan Jiří Kučera, merklínský správce Šimon Beránek (roku 1691 Šimon Beran) a Kašpar Matějček, kočí pana hraběte (SOA 89v, 90, 92, 107). V roce 1690 je uveden kuchař Matěj Vrabec, ale roku 1691 je hraběcím kuchařem Matěj Stehlík (SOA 98, 107v). Jde zřejmě o jednu a tutéž osobu - a autorovi zápisů bylo patrně úplně jedno, o jakého jde ptáka. Roku 1691 jsou uvedeny panny Alžběta Šibrová a Dorota Barbora Bohatcová, obě označené jako služebnice a komornice paní hraběnky Berchtoldové, a také Jan Záhoř, hraběcí rajtknecht, tedy jízdní pacholek (SOA 108). Roku 1692 byl kmotrem Jakub „famulus ex Arce Merklinensi“, tedy služebník z merklínského zámku (SOA 110) a výše zmíněný Jakub Filip Beránek se stal nakrátko hejtmánem panství (SOA 110v). Téhož roku se ženil Václav Beran, „cursor“ (posel-běžec) hraběte Berchtolda, a je připomenut zdejší zahradník Vavřinec Scherindl(?) (SOA 66, 110v, 111). V letech 1692 a 1693 jsou zaznamenaní syn a dcera nového zdejšího hejtmana Schöna (SOA 66, 112v, 113v).

Za hraběte Kolovrata byl v závěru roku 1693 šafářem Kryštof Gruber, roku 1694 hejtmánem panství pan František Rokos, kuchařem Jan Stehlík, pan Jan Rauch byl „frumentarius“, snad obroční písař, Tomáš Gruber byl poslem-běžcem hraběte Kolovrata, Marie Kuglerová byla pannou při paní hraběnce, tedy příslušnice fraucimoru, manželka zahradníka se jmenovala Magdalena Voděrková, sládkem byl Jiří Peprný jinak Stehlík (SOA 114v, 67, 66v, 115). Roku 1695 je zaznamenan písař pan Jakub Staut (SOA 115v). V roce 1696 se stal otcem Jan Michael Oberzntner(?), kočí hraběte Kolovrata, je zmíněna Kateřina „Hilmayerin“ služebná téhož pána, kuchař Bartoloměj Polon, roku 1697 zahradník Matouš Voděra, Helena Lipertová manželka zřejmě nového hejtmána panství a Jan Jiří Joffer, „miles“ (SOA 117v, 119v, 69v, 120), tedy

voják, snad mušketyr ve službách hraběte Kolovrata. Je patrné, že Kolovrat většinu zaměstnanců hraběte Berchtolda nahradil jinými osobami.

Farář Matyáš Stanislav Heitzman pořídil k roku 1670 seznam osob a některých budov v Merklíně a vepsal jej do matriční knihy. Začal farou, školou a špitálem, pak následuje „Castellum“, tedy tvrz, kde jsou uvedeni hrabě a hraběnka Berchtoldovi, jejich dva synové a dvě dcery, 3 služebníci u stolu (servi tabulae) a domovní lokaj sám třetí (s rodinou). Nadepsání „In Genicoeo“ bychom snad mohli přeložit jako „v rodinném shromáždění“ a vyložit jako příslušníky šlechtického dvora žijící ve tvrze. Byli jimi „praefecta“, tedy správce, jinak hofmistryně, dále 4 služebné, dva jízdní služebníci („ochranka“?), kuchař a „lixa“ (prodávač zboží; zde snad kuchyňský písař), přičemž kuchař byl sám čtvrtý (s rodinou). Jako poslední obyvatel tvrze je uveden „stultus“, tedy blázen, šašek.

Ve vrchnostenském dvoře (In villa) bydlel šafář, šafářka, dvě děvečky, hejtman, který byl vdovcem a vychovával syna a dvě dcery, sládek, jenž byl zároveň písařem, zahradník s manželkou a synem, ovčák s manželkou, k němuž byl počítán „Anunculus“(?), pacholek a děvečka. Posledním obyvatelem dvora byl sám třetí pastýř krav. Mezi měšťany je jmenován devětapadesátiletý Mikuláš Jeptiška, pekař, zedník a řemeslník pracující se dřevem (pistor, murari, faber lignari) (SOA, 113v - 115v druhé řadě paginace).

Datace výstavby barokního zámku, jak bylo ukázáno na začátku, je kladena buď do roku 1670, nebo do doby okolo roku 1700. V matrice jsou ze stavebních řemesel zaznamenání k roku 1659 Jakub Fait zedník ze sousedních Otěšic, při křtu z Merklína byl toho roku kmotrem zedník Jiří a plezeňský sklenář Ondřej, roku 1661 byl kmotrem zedník Urban (SOA 3v, 4, 5). Z doby okolo roku 1670 matřička nezachytila mimo uvedeného „všeuměla“ Mikuláše Jeptišky nikoho, koho bychom mohli spojit s radikální přestavbou zdejšího vrchnostenského sídla a navíc je toto sídlo, jak jsme doložili výše, v roce 1670 nazváno „castellum“, tedy tvrz. Tuto indicii však ruší fakt, že už v roce 1667 matřička v českém zápise mluví o sládkovi v merklínském zámku (SOA 140v).

V roce 1686 se v Merklíně vyskytoval Václav Beránek, zedník a měšťan z Nového města Pražského (SOA 80) a v roce 1694 je matřičkou dvakrát zaznamenan jako kmotr Hieronymus Fontana „murari italy“, tedy italský zedník (SOA 114, 114v). V roce 1697 je Hieronymus Fontana zachycen dokonce třikrát; dvakrát je označen jako „palier“ (z německého výrazu der Polier, tedy polír, stavitelský dílvedoucí), potřetí jeho povolání uvedeno není (SOA 120, 122). Encyklopedie architektů, stavitelů, zedníků a kameníků v Čechách zná 17 příslušníků rodiny Fontana, stavitelů a zedníků, působících v Čechách od poloviny 16. do počátku 18. století; Hieronymus však mezi nimi není (Vlček 2004, 179 - 181).

Pražský zedník Václav Beránek, o němž ví příslušná encyklopedie pouze to, že měl roku 1711 navrhnout plán šatlavy v Táboře (Vlček 2004, 60), snad začal provádět přestavbu zdejšího vrchnostenského sídla, avšak možná kvůli finančním problémům a prodeji panství došlo k radikální přestavbě až za Novohradských z Kolovrat, kteří vedení stavby svěřili Italovi Hieronymu Fontanovi. Zda se stavbou souvisí i v letech 1694 a 1696 přítomnost zemského měřiče Ondřeje Klausera není zřejmé (SOA 115, 119). Avšak třikrát roku 1696 vzpomenuť Barbora Havlová „lapicidissa“, která se roku 1697 stala matkou dítěte Vavřince Havla ze sousedních Zemětic, označeného jako „lapicida“, tedy kameník (za kmotra byl právě Hieronymus Fontana) a také roku 1697 v Merklíně přítomní Petr zedník a Jiří Erhart zedník (SOA 117v, 118v, 119, 120), ukazují zde na zvýšenou stavební aktivitu. Prvně jmenovaný zedník by snad mohl být Petrem Erhartem, zednickým mistrem z Bavorska a malostranským měšťanem, který stavěl v Praze církevní stavby v letech 1682 - 1694, druhý stavitel Janem Jiřím Erhartem, který dokončil loretskou kapli u Vlašimi roku 1706 (Vlček 2004, 158, 159). Přestavba merklínského zámku a stavba úřednického domu by tedy měla spíše než okolo roku 1670 probíhat v 90. letech 17. století.

Výše uvedená teorie má však jednu drobnou pihu na kráse. Jde o merklínský kostel. Jen pro zajímavost - v matrice je popis

a inventář kostela z roku 1670, kde se hovoří také o zvonech. Dva větší byly zavěšeny ve velké dřevěné věži stojící na hřbitově (tj. ve zvonici), dva menší byly umístěny ve věžičkách nad chórem a nad sakristií (SOA 126v – druhá číselná řada). Udává se, že kostel byl roku 1690 nově postaven. Informace zřejmě pochází od J. G. Sommera (1839, 254 – 255), který uvádí, že kostel sv. Mikuláše v Merklíně, který byl již ve velmi špatném stavu, byl nově vystavěn roku 1690 Zdeňkem Novohradským z Kolovrat. Informace je podezřelá již jen proto, že roku 1690 ještě Kolovrat Merklín nevlastnil. Nevíme tedy, jak bylo tohoto letopočtu dosaženo, ale je jisté, že kostel byl stavěn několik let. Jde-li o jeho dokončení, mohl jej stavět uvedený Václav Beránek z Prahy, jde-li o zahájení stavby, mohl jí řídit Hieronymus Fontana nebo Erhartové.

Prameny a literatura: Bělohlávek, M. a kolektiv 1985: Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku IV. Praha; Foud, K. – Karel, T. 1999: Jižní Plzeňsko I. Domažlice; Karel, T. 1994: Stáří merklínského zámku. Hláška V, s. 8; Kolektiv 2000: Encyklopedie českých tvrzí II. Praha; Plecítá, Š. 2005: Středověké jádro zámku v Merklíně. In: Dějiny staveb 2005, 37 – 40. Plzeň; Poche, E. a kolektiv 1978: Umělecké památky Čech 2. Praha; Sedláček, A. 1897: Hrady, zámky a tvrze Království českého IX. Praha; Sedláček, A. 1908: Místopisný slovník historický Království českého. Praha; SOA – Státní oblastní archiv Plzeň, fond Štúrka matrik, Merklín I; Sommer, J. G. 1839: Das Königreich Böhmen. Prag; Vlček, P. 2001: Ilustrovaná encyklopedie českých zámků. Praha; Vlček, P. a kolektiv: Encyklopedie architektů, stavitelů, zedníků a kameníků v Čechách. Praha.

Petr Rožnberský

Soubor ručně kolorovaných diapositivů hradu Krašova

V lednu roku 2004 získalo Muzeum a galerie severního Plzeňska v Mariánské Týnici darem a koupí část pozůstalosti po učiteli Jaroslavu Janatovi, který patřil mezi vlastivědné pracovníky Krašovicka, blíže pak Kožlan a Čisté. Byl také jedním z členů Spolku pro záchranu zřícenin hradu Krašova, vzniklého na počátku 30. let 20. století, spolku, který prováděl první odklíz sítě a odstraňování náletové vegetace na troskách zdiva hradu. Proto muzeum mezi jinými zajímavými materiály získalo soubor ručně kolorovaných diapositivů hradu Krašova (okr. Plzeň - sever) z let 1931 - 1932. Jedná se celkem o 40 diapositivů tvořených dvěma skleněnými deskami o rozměrech 8,5 x 8,5 cm. Na jednu z desek s citlivou vrstvou byl pořízen otisk negativu a druhá sloužila jako krycí; po obvodu jsou opatřeny lepenkou. Získané kolorované diapositivы zachycují jak méně známé detaily hradu ze 30. let 20. století, tak také záběry již publikované. Jsou především zajímavým dokumentem o činnosti spolku a stavu hradní zříceniny před a těsně po odklizení sítě. Autorem záběrů je pravděpodobně sám Jaroslav Janata, diapositivы, mimochodem nepříliš vysoké kvality kolorování, z nich vyrobil kožlanský fotograf Štrobl.¹⁾

Většina pohledů je zároveň dochována na skleněných deskách o rozměrech 6,5 x 9 cm a část byla vydána tiskem v edici Krašov.²⁾ Přinášíme základní přehled těchto diapositivů uložených v Muzeu a galerii severního Plzeňska pod inventurními čísly 17718 - 17757.

První série diapositivů zachycuje hrad ze vzdálených odstupů z různých úhlů pohledů, známých i z dobových dokumentačně hodnotných vedut a dále z ilustrací z přelomu 19. a 20. století:

- Reprodukce veduty z 18. století (veduta ve sbírce Muzea a galerie severního Plzeňska) - 2 totožné diapositivы (17718 - 17719).
- Hrad z údolí řeky Berounky od jihovýchodu, kompozice příbuzná Liebscherově ilustraci v Sedláčkových Hradech³⁾ (17720).
- Hrad z údolí řeky Berounky od jihovýchodu, ze stejného úhlu jako předchozí snímek, jen z jiné (bližší) vzdálenosti (17721).
- Hrad z údolí řeky Berounky od jihu, patrně zbytky zdiva paláce (17722).
- Hrad od jihu ze stráně nad řekou Berounkou - 2 téměř totožné pohledy (17726 - 17727).

Krašov 1931 - 1932 (17743)

- Hrad z nadhledu od jihozápadu, část 1. nádvoří je již vyčištěna (17725).
- Hrad od západu, zachycen prostor současné přístupové cesty před odstraňováním vegetace (17728).
- Hrad z nadhledu od západu, patrná část zdiva paláce a množství vegetace, průhled údolím Berounky k východu. Kompozice je z uvedených diapositivů nejbližší Heberovu vyobrazení z roku 1845⁴⁾ (17723).
- Pouze pohled z hradní zříceniny do údolí Berounky směrem k jihu (17724).

Další snímky zachycují především prostor 1. nádvoří - hlavní bránu a 2. bránu hradu a detailnější objekt při jižní straně 1. nádvoří z fáze barokní přestavby hradu:

- Hlavní brána hradu od západu před započatím odstraňování vegetace a sítě (17729).
- Snímek ze stejného úhlu jako předchozí ve stadiu odstraňování vegetace a sítě (17730).
- Snímek ze stejného úhlu jako předchozí po odstranění vegetace a téměř dokončeném odstraňování sítě (17731).

Krašov 1931 - 1932 (17745)

- Hlavní brána hradu v detailu před započítím odstraňování vegetace, vyobrazení zcela identické kompozice bylo ve formě dřevorytu použito ve starší literatuře⁵⁾ (17732).
- Prostor dnešní přístupové cesty od západu v zimním období po odstranění suti (17733).
- Prostor dnešní přístupové cesty od západu - průběh práce na odklizení suti (17734).
- Prostor dnešní přístupové cesty a odkrytých zbytků objektu severně od ní (objekt z barokní stavební fáze - viz dále, 17735).
- Prostor objektu při jižní straně 1. nádvoří (objekt z barokní fáze starší literaturou⁶⁾ označovaný jako hradní kaple) v počátcích odklizení suti, za ním torzo válcové věže (17736).
- Prostor objektu při jižní straně 1. nádvoří v počátcích odklizení suti v zimním období (17738).
- Prostor objektu při jižní straně 1. nádvoří při počátku odklizení suti, patrně zkosené nároží objektu (17747).
- Prostor objektu při jižní straně 1. nádvoří - jeho východní část při odklizení suti (17748).
- Prostor objektu při jižní straně 1. nádvoří - severovýchodní nároží se zbytky omítky, detail z předchozího snímku (17749).
- Prostor objektu při jižní straně 1. nádvoří - severozápadní nároží (17750).
- Prostor objektu při jižní straně 1. nádvoří - pravděpodobně jihozápadní nároží (17751).
- Prostor 1. nádvoří v severovýchodní části ve stadiu odklizení suti, válcová věž (vlevo) zde zasypaná suti a sněhem (17739).
- Válcová věž na 1. nádvoří před započítím odstraňování vegetace a suti, patrná jen její horní část, částečně zřetelný líc, na vrchole borovice (17753).
- Válcová věž na 1. nádvoří před započítím odstraňování vegetace a suti, z jiného úhlu pohledu než předchozí snímek (17752).
- Branka jižně od hlavní brány hradu v pohledu od jihu po očistění (17746).
- Druhá brána hradu (vstup na 2. nádvoří) před započítím odklizení suti téměř celá zasypaná (17740).
- Druhá brána hradu ve stadiu odklizení suti (17741).
- Druhá brána hradu ve stadiu odklizení suti, v části snímku již zcela odkrytá (17742).
- Druhá brána hradu po odstranění suti (17743).
- Menší část diapositivů přibližuje zbytky hradu v prostoru 2. nádvoří - vnější část paláce a vnitřní prostor nádvoří:
- Zbytky fasády jižní stěny hlavního paláce od východu, včetně dochovaných omítek (17744).
- Zbytky fasády jižní stěny hlavního paláce od západu, včetně dochovaných omítek se sgrafitem (17745).
- Hlavní palác na 2. nádvoří - průhled zbytkem okna do kraje směrem k jihu, na okrajích záběru zbytky omítek (17754).
- Hlavní palác na 2. nádvoří - zbytky omítnutého zdíva, mužů s lopatami (17755).
- Vnitřní prostor hradu - blíže neidentifikováno, zřetelné části zdíva značně zasypané suti (17756).
- Vnitřní prostor hradu - blíže neidentifikováno, zřetelná část líce zdíva a mocný nános suti (17757).
- Muži s náradím při odklizení suti v blíže neidentifikované části hradu (17737).

Poznámky: 1) Severní Plzeňsko na kolorovaných diapositivěch (ze sbírek Západočeského muzea v Plzni a Muzea v Mariánské Týnici) - doprovodný text k výstavě (J. Fák., L. Krémát, V. Podestát), Mariánská Týnice 2006. 2) Hrad Krašov. Nákladem Spolku pro záchranu zřícenin hradu Krašova v Kralovicích. 1932. 3) Sedláček, A.: Hrady, zámky a tvrze Království českého, díl XIII. Praha 1905, s. 120. 4) Např. Heber, F. A.: České hrady, zámky a tvrze - západní Čechy. Argo Praha 2002, s. 160 (český překlad I. Bukačové). 5) Janata, J.: Hrad Krašov. Kralovice 1933, s. 117. 6) Tamtéž; jako barokní označuje toto zdívo např. Durdík, T.: Encyklopedie českých hradů. Praha 1995, s. 149.

Jiří Fák

Smutná zpráva

Několik dní před květnovou schůzkou, kde měl mít Ing. Petr Nožička přednášku o tvrzi v Bezděkově u Kasejovic, jej potkal těžký infarkt. Lékaři zachránili srdce, avšak mozek byl příliš dlouho bez kyslíku. Naděje všech zúčastněných se nenaplnily - Petr zemřel v neděli 29. srpna 2007.

Ing. Petr Nožička byl členem plzeňské pobočky KASu od roku 1998. Už v roce 1994 vlastním nákladem vydal k 650. výročí první písemné zmínky brožuru Chotkov - z historie obce a předal celý náklad obecnímu úřadu tamtéž. Byl autorem v brožurce nepodepsaných statí. Je autorem geodetického zaměření hradu Litice u Plzně, publikovaného již roku 1996 v prvním vydání 7. svazku edice Zapomenuté hrady, tvrze a sídla, geodetického zaměření hradu Vlčejna (2000, svazek 23) a geodetického zaměření hradu Skály u Přeštic (2005, svazek 33). Na jedné z klubových schůzek měl přednášku o měření a zaměřování kastelologických objektů. Byl spoluautorem několika studií: Novobilský, M. - Nožička, P. - Rožmberský, P.: Hrad Vlčejna a jeho stavební proměny, Průzkumy památek VII/2000, s. 39 - 46; Novobilský, M. - Nožička, P.: Geodetické zaměření hradu Skály a nové poznatky i hypotézy o hradním komplexu. In: Dějiny staveb 2004. Plzeň 2004, s. 60 - 70; Novobilský, M. - Nožička, P.: Svědectví nástěnné malby v kapli na hradě Švihově. Úvaha o její vypovídací možnosti. In: Dějiny staveb 2005. Plzeň 2005, s. 74 - 80. V tisku se nachází článek P. Nožičky a R. Trnky o zaměření zaniklé vsi Kamenice u Blovic, nedokončen zůstal článek o tvrzišti v Lišicích (s J. Hajšmanem) a práce na dalších svazcích výše jmenované edice Hrad Kyjov a tvrz Malesice (s V. Chmelířem) a Tvrz Hradiště a Bezděkov u Kasejovic (s V. Červenkou). Všechny lokality Petr Nožička geodeticky zaměřil. V poslední době spolupracoval na studiích hradů Švihova, Strašné skály u Čížkova a chystal se na revize půdorysných plánů dalších hradů Plzeňska.

Petr Nožička (ročník 1959) vystudoval Vysoké učení technické v Praze a pracoval jako soukromý projektant; povolání mu zabíralo takřka veškerý volný čas. Přesto o víkendech vozil dcery po hradech, kde vystupovaly jako tanečnice a i on sám se fyzicky účastnil hradních aktivit. Vzpomeňme například v jeho podání purkrabího Páty Švihovského v historické hře na hradě ve Švihově. Dlouhodobě působil v radě obce Chotkova, kde žil a upravedl selskou usedlost, přičemž učinil několik archeologických nálezů. Našel si však čas i na debaty o historii s přáteli i na schůzky U Vincenta. Ani tam, ani jinde přítel Petra Nožičku už bohužel nepotkáme.

Petr Rožmberský - Milan Novobilský

Hrad Výrov u Nového Města nad Metují

Na vysokém ostrohu jihovýchodně od Nového Města nad Metují, pod kterým se vlévá Bohdašánský potok do řeky Metuje, se rozkládají zříceniny hradu Výrova (okr. Náchod). Není známo, kdy byl založen. Jako nejpravděpodobnější se zdá konec 14. nebo začátek 15. století. První zprávy o něm pocházejí až z let 1483 - 1501, kdy jej vlastnil Jan Čermčický z Kácova, jenž v roce 1501 založil nedaleké Nové město nad Metují.¹⁾ Hrad byl však v té době již pustý a stejně tak se připomíná i roku 1527 jako „Staré Hrad“.²⁾ Nedlouho potom však musel být opět obnoven, protože v letech 1539 - 1541 sloužil jako vězení pro nebezpečné zločince, jak dokládá smolná kniha města Náchoda.³⁾ Tím však opět zprávy o Výrově končí.

Přístup k hradu vedl z plošiny, která se rozkládala severně a severozápadně od vlastního hradu. Od jeho prostoru jej však odděloval hluboký příkop se strmými skalnatými stěnami, který byl široký od 5,5 metru až do 21 metru na východní straně a hluboký asi devět metrů. Na východní straně plošiny stojí výklenková kaple Čtrnácti svatých pomocníků, která však byla postavena až někdy během 19. století. Ze západního konce této plošiny vede úzký výběžek, ze kterého vedl přes příkop most, nejspíše dřevěný, který byl dlouhý asi 9,5 metru. Na obou stranách příkopu jsou velmi dobře znatelné skalnaté výběžky, na nichž spočívala mostová konstrukce.

Hrad se rozkládal na úzkém ostrohu, který má půdorys obráceného písmena L. Za mostem byl asi sedm metrů dlouhý prostor, kterým vedla cesta k hradní bráně, jež byla zasazena v hradbě o tloušťce čtyř metrů. Tato brána byla široká asi osm metrů, průjezd v ní pak něco přes 3,5 metru. V těchto místech je dnes terén značně zvýšen sutí na nálety, nicméně díky skalnímu výběžku, na němž končil most, a zbytku zaklenutí ve zdivu brány lze určit, jak cesta vedla. Všechny stavby, včetně brány, byly stavěny z lomového kamene, který mohl být získán při hloubení příkopu. Stavební materiál byl tedy v místě a ve velkém množství.

Nad příkopem byla postavena vysoká hradba, která hrad chránila ze severní strany, kudy byl jediný možný přístup k němu. Hradní brána byla kryta jejím baštovitým výběžkem. Hradba se tyčila nad příkopem, jehož vnitřní strana byla vysoká až 16 metrů. Jednalo se o tzv. štítovou zeď, na níž spočívala hlavní váha obrany hradu, a za kterou byly skryty ostatní hradní budovy. Celé opevnění doplňoval ještě parkán, který obíhal štítovou zeď v úrovni protilehlé plošiny před hradem, z něhož se dochoval asi 13 metrů dlouhý úzký pás vyrovnaný v terénu svahu. V severní části hradu se při štítové zdi nachází podlouhlá plošina, na níž jsou zbytky zdíva obdélného objektu, širokého asi 6,5 metru, nelze však určit jeho funkci ani podobu.

Hradba pokračovala přes západní stranu až k jihu. Z východní strany se nedochovaly žádné zbytky ohrzení. Je proto možné, že hrad nebyl úplně dokončen.⁴⁾ Na této straně je však prudký sráz do hlubokého údolí, umocněný navíc menšími skalními masivy, takže zde mohlo být jen nějaké podružné opevnění, například v podobě dřevěné palisády, posazené na zmíněných skalních blocích. Na těchto skalách byl také umístěn hradní palác, hlavní budova hradu. Tento palác byl nejspíše věžového charakteru a byl podsklepen. Zdá se, že na kamenné podezdívce, která se dochovala, byla postavena dřevěná konstrukce, na což ukazují kapy na její ukotvení. Po dalších budovách se nedochovaly žádné pozůstatky.

V pozdějších dobách byla v hradních zříceninách vytvořena vyhlídka, zřejmě však nijak zásadně nenarušila původní hradní dispozici. Další zásahy se tomuto místu vyhýbaly a díky tomu se tento v Čechách nepříliš častý typ hradu se štítovou zdi dochoval v poměrně ucelené podobě.

Poznámky: 1) Šimek, T. a kolektiv.: Hrad, zámek a tvrz v Čechách, na Moravě a ve Slezsku VI. Východní Čechy. Praha 1989, s. 542. 2) Durdík, T.: Encyklopedie českých hradů. 2. vydání, Praha 1996, s. 319. Zde i plán hradu. 3) Viz pozn. 1. 4) Viz pozn. 2.

Lukáš Vytlačil

K recenzi V. Knolla

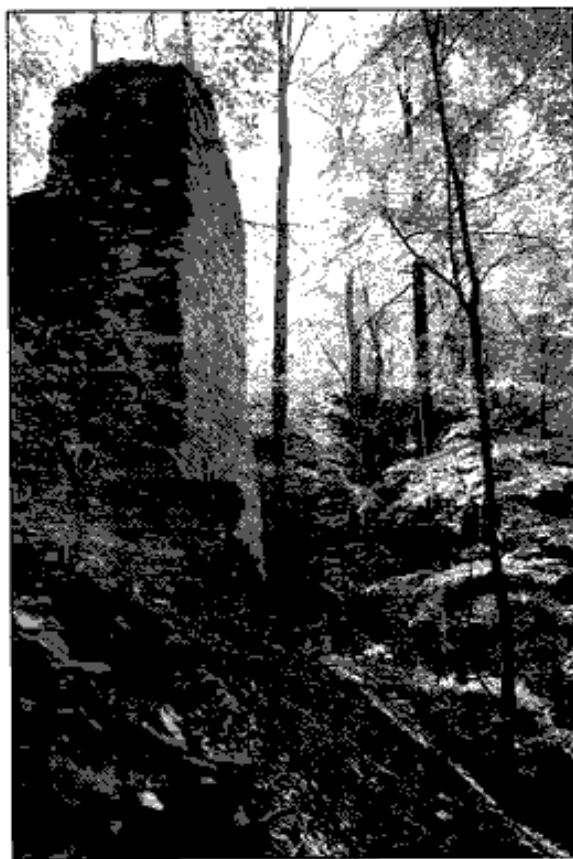
K recenzi V. Knolla (Hláška XVIII/2007, č. 3) na mou knihu Páni ze Švamberka – pětisetletá saga rodu s erbem labutě jsem nucen se vyslovit k některým tvrzením, která mě přivádí k podezření ze značné podjatosti recenzenta. Předně nelze v seriózní recenzi předkládat obecná tvrzení typu: „(autor) přejímá často zprávy starých historiků jako byl například V. Hájek, B. Balbín a F. A. Heber, aniž by reflektoval skutečnost, že informace jimi předkládané byly již před dávnými lety odmítnuty mladšími generacemi historiků jako nepodložené“, aniž by doložil které zprávy, kým a na základě jakých argumentů byly odmítnuty jako nepodložené. Například v případě V. Hájka lze nalézt v mé knize pouhá dvě odvolání, z nichž jedna o lazebníci Zuzaně je formulována s jistou zřejmě nepochopenou nadsázkou. K tomu lze ještě dodat, že Hájkovy zmínky o Švamberech jsou více než sporé a k nějakému „obohacení“ švamberské historie takřka bezcenné.

Dále se recenzentovi jeví „zcestné tvrzení“, že král Václav I. ovládal Cheb. V tomto mém tvrzení jednak přehlédli recenzent kondicionál, jednak toto tvrzení není tak „zcestné“, jak se panu Knollovi jeví. Předně král Václav I. získal nejpozději v červnu r. 1242 od císaře Fridricha II. Sicilského hodnost „sacri per Germaniam procurator“ (podle interpretace V. Novotného říšský vikářský úřad) a byl s Jindřichem Ráspem ustanoven poručníkem nezletilého císařova syna Konráda a mohl tedy zcela legálně v nepřítomnosti císaře v Říši říšské město Cheb ovládat a dosazovat zde hejtmana. V Kritických příspěvcích k dějinám Přemysla II.

Výrov, celkový pohled na štítovou hradbu od východu. V této části jsou patrné zbytky parkánu (foto M. Urbanová)

Otakara od Josefa Šusty se lze také dočíst, že v r. 1247 se Václav I. a někteří čeští velmoži zavázali papeži ke křížové výpravě do Říše proti klatbou stíženému císaři Fridrichovi II. Sicilskému. Křížácké vojsko měl český král shromážděno v únoru r. 1248 u Prahy a odtud opanoval Žatec a postupoval k západním hranicím. Nepřímým potvrzením pobytu královského vojska na Chebsku v r. 1248 je listina krále Václava, kterou následujícího roku přiznává waldsaskému klášteru, jenž v té době teritoriálně náležel k Chebsku, náhradu za zrušení klášterních statků. Jsou zde ovšem i další okolnosti, které nelze na tomto místě dopodrobna analyzovat (vzpouza královice Přemysla proti otci právě v r. 1248, v témže roce smrt Václavovy manželky královny Kunhuty Štaufské, která měla slíbeno od otce jako věno právě Chebsko, papežská klatba vyhlášená nad císařem a jeho synem, volba protikrále atd.), svědčící o tom, že Balbínova zpráva odvolávající se na chebské, patrně již nedochované listiny o dosazení Heřmana ze Švamberka jako chebského hejtmana se jeví v kontextu historických souvislostí zcela věrohodná.

Výrov, štítová zeď (foto M. Urbanová)

Výrov, zříceniny hradní brány (foto M. Urbanová)

K dalšímu recenzentovu tvrzení, že jsem přijal „podivnou konstrukci“ o dánsko-polském původu Švamberků, je třeba především předeslat, že jsem ji nepřijal já, ale sami Švamberkové. Tím patří do švaberské historie jako rodová tradice neboli pověst bez ohledu na její věrohodnost z důvodů, které jsem na svém místě dostatečně rozvedl. Rodová tradice Švamberků je také v knize zcela zjevně oddělena samostatnou kapitolou od pramenné doložené existence příslušníků tohoto rodu. Tady zřejmě recenzent buší na otevřená vrata v domněnku, že nedovedu odlišit Dichtung od Wahrheit.

K dalšímu příliš obecnému a nekonkrétnímu recenzentovu tvrzení, že jsem „výrazně závislý na práci fantaskního genealoga J. Olšovského - Laboutky“ lze jen dodat, že v příložených švaberských rodokmenech je běžným způsobem – tj. otazníky a čerchanou čarou – zřetelně odlišena případná hypotetičnost či spekulativnost rodových souvislostí, podobně jako v textu kondicionálem. Opakovaně lze najít v mé knize kritické připomínky k spekulativním či listinně nedoloženým genealogickým konstrukcím J. Olšovského - Laboutky, ač při tom nepoužívám tak silných slov jako pan Knoll.

Kritice absence poznámkového aparátu je ovšem třeba přiznat značnou oprávněnost. S ohledem na limitovaný rozsah textu bylo rozhodnuto ve prospěch rejstříku na úkor poznámkového aparátu. V tomto rozhodnutí hrála svou váhu skutečnost, že v mé knize Kronika česko-bavorské hranice byla valná část nově zjištěných faktů o Švabercích doložena citacemi z archivních pramenů české i německé proveniencí a lze si tedy aspoň zprostředkovat jejich hodnověrnost ověřit. Jiří Jáněský

Z hradů, zámků a tvrzí

Gotické tvrze Čachrov (okr. Klatovy) se blýská na lepší časy. Přesvědčili jsme se o tom 2. září 2007, kdy jsme zde zastihli skupinu studentů z Prahy, kteří v areálu pracovali. Byli to členové občanského sdružení, které ve spolupráci s majiteli (restituenty) usiluje o záchranu a nové využití objektu. Nad renesančním přístavkem, který byl již téměř odepsán, se skví nová střecha a probí-

há vyklízení sutin. V okolí staveb a v přilehlém zámeckém parku byly vymáceny náletové křoviny. V tvrzi má být zřízeno kulturní centrum s koncertní síní. Vyklízen byl rovněž přilehlý barokní ovčín, kde by měly být pořádány výstavy. Velký problém je

s nedokončenou neomítnutou třípodlažní stavbou z armopritu, která byla na přelomu 80. a 90. let minulého století vztyčena mezi tvrzí a ovčínem v místě bývalého příkopu. Stavba, na kterou údajně nebylo vydáno stavební povolení, byla v okamžiku předání areálu restituentským zastavena a od té doby „zdobí“ celé místo. Místo, kde ještě v minulém století stával barokní zámek, který v socialistické péči JZD byl nakonec v 70. letech zbořen.

O. Slabý

Už jste četli...?

Jihočeský Herold 1/2007, časopis o historii a pomocných vědách historických. Kastelologie se dotýká články M. Daňka: Žirovnice – „perleťový knoflík“ Vysočiny, s. 26 – 32; M. Milce: Poklady z našich archivů, s. 33 – 34 (N. Herštejn); A. Sassmanna: Hejtmáné a purkrabí na Nových Hradech za vlády Rožmberků a Švamberků, s. 37 – 41.

Ve **Vlastivědném sborníku XVII, 2007, č. 2**, čtvrtletníku pro regionální dějiny severního Plzeňska, vyšlo na s. 19 – 24 dokončení příspěvku z předchozího čísla Tilingár ze Strádně od P. Rožmberského. Redakce

Sborník Západočeského muzea v Plzni – Historie XVIII, Plzeň 2007. Z obsahu: Foster, L. – Lodrová, M.: Nálezy z tvrze (?) v Horšově, s. 53 – 62. Historie sídla, lokalizace objektu zaniklého požárem, nálezy keramiky a reliéfních kachlí. Redakce

Jižní Plzeňsko V/2007. Historicko vlastivědný sborník Muzea jižního Plzeňska v Blovicích. Z obsahu: M. Sochorová – J. Bouda – H. Hanzlíková: Nové poznatky ke stavebnímu vývoji zámku Hradiště; Nováček, K. – P. Rožmberský: Někdejší farní ves Bjadla u Merklína; J. John: Výsledky průzkumu suťového kuzele pod hradem Lopata. P. Rožmberský

Zprávy z klubu

Rada

Kontaktní adresa: KAS, Kopeckého sady 2, 301 36 Plzeň. Tel. 604261000, e-mail rozomber@kar.zcu.cz.

Pokladníci poboček!!!!!! Nejpозději do 15. 12. 2007 zašlete na účet Rady KASu č. 0721629319/0800 za každého člena za rok 2007 „desátek“ (tj. 10 Kč) spolu s předplatným Hlásky (tj. 40 Kč) na rok 2008. Zároveň je nutné na adresu Rady zaslat **jmenné seznamy** (tj. za koho a za co je placeno). Na základě seznamu budou z centrální kartotéky členstva vyřazeni neplátcí desátka. Předplatné Hlásky 2008 mají „odpuštěno“ přispěvatelé do Hlásky 2007. Jsou to z pobočky Plzeň Procházka, Rožmberský, Chmelíř, Hajšman, Š. Novobilská, Novobilský, Slabý, Mikota, Sokol, Hanzl, Knoll, Trachta, Lang, Karel, Fröhlich, Vlčnovský, Brtek, Fák, Bumbička. Z pobočky Praha Úlovec, Durdík, Synek, z pobočky Humpolec Kocman, z pobočky Brno Unger, Štětina. Redakce jmenovaným členům děkuje za pomoc při tvorbě Hlásky 2007.

Sekretář Rady navrhuje, aby v kontaktních adresách poboček byly zpřístupněny telefony a e-mailové adresy předsedy nebo jeho zástupce – sekretáře, popřípadě pokladníka tak, aby bylo na pobočku telefonické a elektronické spojení. Jde příkladem a očekává od funkcionářů poboček e-mailové adresy. Přispěje to ke snadnější a rychlejší komunikaci Rady s pobočkami a členstva s vedením poboček.

Pobočka Plzeň

Kontaktní adresa: KAS, Kopeckého sady 2, 301 36 Plzeň. Tel. 604261000, e-mail roznmber@kar.zcu.cz.

Je tu opět podzim a platí se tedy členské příspěvky. Zůstávají na stejné výši jako loni a proto zvesela a rychle (do konce listopadu) uhradte 100 Kč (60 Kč příspěvky, 40 Kč Hláska; autoři – viz Rada – platí pouze 60 Kč, členové neodebřající Hlásku 20 Kč). Je možné hotově zaplatit na klubových schůzkách nebo přiloženou složenkou typu C výjimečně na adresu Klub Augusta Sedláčka, Kopeckého sady 2, 301 36 Plzeň.

Podzimní autovycházka bude pod vedením MUDr. Slabého směřovat na Podbořansko. V plánu je návštěva pozůstatků hradů Křečova a Kryr, narušeného tvrziště v Vidhosticích, tvrze Nepomyšle, zámku a tvrze ve Vintřově a románského kostela ve Vrutku. Odjezd v sobotu 20. října v 7.45 tradičně z parkoviště u Hamburku. Řidiči se domluví s „pěšáky“ o finančním příspěvku. Majitelé aut nahlásí na tel. 602452304 počet volných míst, ostatní zájemci nahlásí zájem o svezení tamtéž.

Na pravidelných schůzkách v restauraci U Vincenta každou první středu v měsíci od cca 16 hod. se o prázdninách přednášky nekonaly. Na zářijové schůzce promluvil ing. Hajšman o některých památkách Prácheňska. Podzimní členská schůze se podle usnesení jamí členská schůze bude odehrávat 7. listopadu po skončení „malé“ přednášky ve výše řečené restauraci, tedy cca od 18. hod. Zprávu a autobusovým zájezdu na Lounsko přineseme v technických důvodech až v příštím čísle.

Letošní čtvrtá přednáška pro veřejnost se bude konat ve středu 21. listopadu. V zasedací místnosti Filozofické fakulty ZČU v Sedláčkově ul. 15. 2. patro, promluví od 17. hod. Ing. Jan Anderle o hradu a zámku v Poběžovicích.

Pobočka Praha

Kontaktní adresa: KAS Pobočka Praha, PhDr. Jiří Ůlovec, Tř. Milady Horákové 133, 166 21 Praha 6 – Dejvice.

Členská základna čítá k 30. 6. 2007 celkem 78 osob.

Zpráva o činnosti v r. 2006: Členové pobočky se scházeli pravidelně každý měsíc na obvyklém místě vždy třetí středu v měsíci (s výjimkou letních měsíců) – v budově Národního archivu na Hradčanech. Schůzky byly doplněny celkem 8 odbornými přednáškami s diapositivy. Mezi přednášejícími tradičně dominoval zcestovalý Martin Holý, který přednesl celkem pět témat. V jednu zahájil pojednáním o církevní architektuře Konután (např. Gurkh) a o spektakulárním hradu Hochosterwitz, v březnu pojednal o nově objeveném a zaměřeném hradu u Bochova nedaleko Hartenštejna, v červnu dokončil pojednání o Konutanech představením téměř všech tamních hradů. V říjnu pojednal podrobně o dvou nejvýznamnějších hradech Salcburska – Hohensalzburgu a Hohenwerfenu a v prosinci Salcbursko dokončil kompletním představením tamní hradní produkce. V únoru prezentoval Pavel Komárek další ukázkou ze své systematické podrobné digitální fotodokumentace českých hradů a zámků (Bzít, Dolany, Frymburk aj.) a v dubnu přednesl Jiří Varhaník svůj zcela nový pohled na genezi vnějšího opevnění hradu Rabí. Zbývající přednáška, kterou v listopadu proslovil Jiří Ůlovec, byla věnována hradní architektuře a panským sídlům slezského Jesenícka a částečně také sídlům na Kolínsku.

Tradiční jamí, tentokrát pětidenní, zahraniční autobusový zájezd proběhl ve dnech 4. – 8. 5. a vedl do oblasti Sandoměnska východně od Krakova s centrem v městečku Lagów. Účastníci navštívili celkem 27 objektů, z nichž nejznámějšími byly zřejmě hrady Ilża, Szydłowice, Ossolin, Tudorów, Ćmielów, Pogrodzie, rozlehlý Janowiec nad Vislou, Bochotnica, Rembów, Bodzentyn a proslulý Krzysztopór. V programu byla dále památná města Sandomierz a Kazimierz Dolny a starobylé kláštery Wonchock,

Koprzywnica a Lysa Góra. Program doplnila prohlídka několika románských kostelů (Opatów, Tarczek).

Podzimní čtyřdenní zájezd vedl do Beskyd a přilehlé střední části slovenského Pováží. Výletníci zhlédli ve dnech 28. 9. – 1. 10. celkem 22 objektů. Navštívily byly hrad Drahotuše, město Lipník nad Bečvou, hrady Helfštejn a Puchart, tvrziště Špičky, Štandl-Lipina a Klenov, hrady Hukvaldy, Šostýn, Starý Jičín a Štramberk (i tvrziště Jurův kámen), Rožnov pod Radhoštěm a Svrčov, dále zámky v Novém Jičíně a Hranicích na Moravě a účastníci nevynechali ani památné dřevěné kostely v Hrubé Lhotě a Hodslavicích. Na Slovensku zhlédli zámek v Bytči, hrady Budatín, Lietavu a Hričov.

Zpráva o hospodaření v r. 2006: Počáteční stav: 4629 Kč. Příjmy: 163 155 Kč. Výdaje: 154 615,5 Kč. Zůstatek: 13 168,5 Kč.

ing. Petr Valenta

Pobočka Brno

Kontaktní adresa: Ing. Pavel Švehla, Ondráčkova 3, 628 00 Brno – Líšeň.

Zpráva o činnosti v r. 2006: Výroční schůze se kvůli probíhající zkoušce na katedře Antropologie PFF MU uskutečnila až 3. 1. 2007 za 100% účasti členstva. Pan Štětina pohovořil o své činnosti v NPÚ v Kroměříži, především pak o zdokumentování oprav na hradě Cimburku u Koryčan. Pan arch. Šimeček poté rozvířil diskusi o činnosti kroměřížských památkářů na Cimburku a o tom, že by měla existovat jasná představa o cílech prováděných aktivit a o nedobrému trendu znovuvýstavby starých zřícenin. Zřícenina by i po opravách měla zůstat zříceninou, aby byla zachována její historická hodnota. Dále informoval o výstavě svých děl na hradě Veveří „Hrady povodí Svatavy“ a o chystané výstavě „Hrady povodí Svitavy“. Pan Kovář seznámil přítomné s neolitickou fortifikací u Senorad, kterou obývala kultura lidu s kanelovanou keramikou (svého druhu největší opevnění na Moravě) a o neolitických nálezech z hradu a předhradí v Lelekovcích. Letos dokončuje diplomovou práci na téma „Moravská předhradí XIV. století“. Bude podrobně pojednávat o předhradích na 10 lokalitách. Proběhla rovněž informace o vyšlých a chystaných publikacích. Například vyjdou Dodatky Encyklopedie moravských hradů spolu s 2. vydáním této encyklopedie (autorem je pan Plaček) a v nakladatelství Libri mají vyjít Slovenské hrady (obsahovat budou 160 lokalit). Na schůzi bylo rozhodnuto uspořádat ve spolupráci s Archeologickým ústavem Moravského zemského muzea v Brně, Muzejní a vlastivědnou společností v Brně aj. konferenci na téma „Hrad jako technický problém, technologie a formy výstavby středověkých opevněných sídel“ s termínem podzim roku 2007.

předseda ing. Pavel Švehla

Další informace od poboček redakce do uzávěrky tohoto čísla neobdržela.

Kontakty na ostatní pobočky

Pobočka Hradec Králové

Kontaktní adresa: Ing. Jiří Slavík, Nerudova 1210, 517 41 Kostelec n. Orlicí.

Pobočka Zlín

Kontaktní adresa: KAS pobočka Zlín, MUDr. Jiří Hoza, Česká 4760, 760 05 Zlín.

Pobočka Humpolec

Kontaktní adresa: KAS pobočka Humpolec, Hradská 818, 396 01 Humpolec.

Uzávěrka dalšího čísla: 10. 12. 2007

(vyjde v první lednové dekádě 2008)

HLÁSKA, zpravodaj Klubu Augusta Sedláčka. ISSN 1212-4974.

Vychází čtvrtletně. Toto číslo vyšlo v 1. říjnové dekádě 2007.

Šéfredaktor Petr Rožmberský, technický redaktor ing. Petr Mikota, redaktor pro internet Petr Beránek (<http://kas.sweb.cz>).

Adresa redakce: Klub Augusta Sedláčka, Kopeckého sady 2, 301 56 Plzeň (pmikota@post.cz. nebo roznmber@kar.zcu.cz.)

Vydává Klub Augusta Sedláčka za přispění Nadačního fondu pro kulturní aktivity občanů města Plzně.

Registrováno pod značkou OK ÚmP 23/1991. 350 výtisků